

Міністерство освіти і науки України
Департамент науки і освіти
Харківської обласної державної адміністрації
Красноградський коледж
Комунального закладу
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

КАЛЕНДАРНО-ОБРЯДОВА ПІСЕННІСТЬ
(ВЕСНЯНИЙ ЦИКЛ)

Збірник

Красноград

2020

УДК 378.016:784.4(076)

М 17

Укладач:

Мудрик П.М., викладач музики, спеціаліст вищої категорії, старший викладач Красноградського коледжу Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Рецензенти:

Зозуля О.В., голова циклової комісії викладачів трудового навчання та технологій, дисциплін естетичного спрямування, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист Красноградського коледжу Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Погоріла В.І., викладач образотворчого мистецтва, спеціаліст вищої категорії Красноградського коледжу Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.

Мудрик П.М. Календарно-обрядова пісенність (весняний цикл): пісеньник / П.М. Мудрик – Красноград: ФОП Сирота Т.В., 2020. – 86 с. М 17

Методичні настанови укладено відповідно до державних вимог і стандартів. Поряд з теоретичним матеріалом містять достатню кількість пісень, ознайомлення з якими допоможе студентам під час проведення занять з музичного мистецтва.

УДК 378.016:784.4(076)

Затверджено на засіданні Навчально-методичної ради
Красноградського коледжу Комунального закладу
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

(протокол №1 від «14 » січня 2020 року)

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
РОЗДІЛ І. ЖАНРИ ВЕСНЯНОГО ЦИКЛУ КАЛЕНДАРНО-ОБРЯДОВОЇ ТВОРЧОСТІ.....	6
1.1 Гаївки, як один з видів календарно-обрядової пісенності.....	6
1.2 Величальні календарно обрядові пісні.....	26
РОЗДІЛ ІІ. КАЛЕНДАРНО-ОБРЯДОВІ ПІСНІ ВЕСНЯНОГО ЦИКЛУ.....	31
ПІСЛЯМОВА.....	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	53
ДОДАТОК «Календарно-обрядові звичаї та свята українського народу у весняний період»	55

У давнину твори, що виконувались у весняний час, були своєрідними магічними замовляннями, спрямованими на те, щоб прискорити весняні переміни: ліс – зазеленіти, траву – прорости, посіви – піднятись, квіти – розцвісти. Вони супроводжувались імітативно-магічними рухами або танцями.

Відповідно до основних обрядових дійств, можна виділити такі жанри народної словесності: веснянки, гаївки та волочebні пісні. Дехто з дослідників не розмежує їх, розглядаючи як єдиний жанр пісень, якими супроводжувались весняні дійства. Незважаючи на те, що у процесі побутування вони справді майже зливаються, але в минулому мали ряд диференційних ознак, тому будемо їх розглядати окремо.

Веснянки – це календарно-обрядові пісні весняного циклу, які мають закличний характер і сприймаються як звертання до весни, до істот та речей, що асоціюються з нею. Своєю формою та образно-поетичними компонентами веснянки наближені до замовлянь, в яких до весни звертаються як до живої істоти.

Магічні повтори, типу «прийди» мали на меті швидше накликати дію, про яку говорилося. Весна тут уявлялась як воскресла істота «вже весна воскресла», а зима асоціювалась зі смертю. Такі найдавніші анімістичні вірування праслов'ян широко відобразились у пісенній творчості.

Зустрічаються також звертання (замовляння) до птахів, які, як уявлялось, приносили на крилах тепло.

Традиційно, як і в замовляннях, серед веснянок зустрічаємо твори у формі діалогів.

Згодом у веснянках найдавнішого періоду поряд з персоніфікованими образами з'являються язичницькі божества

Веснянки виконувались упродовж усіх свят весняного циклу, спеціально не приурочувалися до певного конкретного дійства, або ж цей зв'язок втратився. Тому термін «веснянка» часто використовується як загальне означення всіх жанрових різновидів цього періоду. Оскільки весняні містерії пов'язувалися з культом померлих предків та анімістичними уявленнями, то веснянки, як правило, виконувались на могилах, роздоріжжях, клинцях.

РОЗДІЛ І. ЖАНРИ ВЕСНЯНОГО ЦИКЛУ КАЛЕНДАРНО-ОБРЯДОВОЇ ТВОРЧОСТІ

1.1 Гаївки, як один з видів календарно-обрядової пісенності

Різновидом веснянок є гаївки – твори усної народної словесності, якими супроводжувались обрядові дійства, весняні ігрища та святкування, що відбувались у гаях, лісах чи поблизу водоймищ. С. Килимник заперечує думку О. Петрицького про те, що термін «гаївка» походить від назви індійського свята весни «гулі» або «голі». Він відстоює думку, висловлену вперше В. Гнатюком, що «гаївка» походить від «гай» – місця проведення язичницьких оргій та забав, звідси – часті рефрени типу «гай-гай», «ой, гай», «гаю-гаю» та інше.

Дехто з дослідників не поділяє такої думки, оскільки поряд з терміном «гаївка» існував цілий ряд інших назв цього жанру, що побутували паралельно на різних територіях. М. Грушевський, зокрема, подає такі: «ягівка», «гаїлка», «гагілка», «ягілка», «магілка», «галанівка», «лаголайка» та інші. Ф. Колесса вважає, що відмінність гаївок полягає в тому, що вони виконувались тільки у час великодніх свят, а веснянки, на його думку, «обіймають крім гаївкових ігор, ще й цілий цикл весняних пісень, які співаються вже від Благовіщення цілу весну... але в деяких сторонах (Поділля, Холмщина, Підлясся) вживають паралельно обох назв». В. Гнатюк висловив думку, що «не кожному веснянку можна зачислити до гаївок, хоч кожда гаївка є веснянкою».

Як один жанр веснянки-гаївки розглядає С. Килимник. У своїй праці «Український рік у народних звичаях в історичному освітленні» він подає таку тематичну класифікацію: 1) наверстовані з релігійними додатками (поєднані дохристиянські з християнськими); 2) історичні; 3) побутові; 4) заклик весни; 5) відображення чеснот дівчини на відданні; 6) хвальні – природи, весни, сонця; 7) жартівливі на побутові теми; 8) драстичні; 9) політичні; 10) військові; 11) магічні; 12) риндзівки.

Щодо виконання С. Килимник їх поділяє на: а) синкретичні; б) несинкретичні; в) веснянки-гаївки з рухами; г) веснянки-гаївки без рухів, лише спів; д) веснянки-гаївки лише дівочі; є) веснянки-гаївки мішані – дівочі й парубочі; ж) веснянки-гаївки – хороводи дорослої молоді та підлітків. Як бачимо, обидві схеми не позбавлені недоліків. В основу тематичного поділу покладено не один, а кілька принципів; а групи щодо виконання не виключають одна одну (до того ж, у них не включено твори, які виконуються за зразком: соліст – хор; хор – хор; не враховано поділ на монологічні, діалогічні, полілогічні та ін.).

Труднощі здійснення точної класифікації гаївок полягають в тому, що вони дуже різноманітні за тематикою, неоднорідні за виконанням, мають певні особливості на окремих територіях. У процесі тривалого побутування вони синтезували елементи багатьох тем, сюжетів, образів, нашарування історичних подій різних епох, витворивши новий синтез. Тому жанр гаївок, як і ряд інших в усній народній творчості, чекає на детальніше глибше дослідження та класифікування.

За загальними критеріями, серед гаївок, якими супроводжувались обряди та ігрища часу ранньої весни,

можна умовно виділити такі основні хронологічно-тематичні групи:

- 1) тотемічно-культові;
- 2) міфологічні;
- 3) господарсько-вегетаційні;
- 4) любовно-еротичні;
- 5) лицарсько-княжі;
- 6) військово-історичні;
- 7) родинно-побутові;
- 8) жартівливо-іронічні;
- 9) християнсько-великодні.

Тотемічно-культові гаївки є відлунням прадавніх поглядів та уявлень про тварин та духів, їх вплив на життя людей у весняний період; а також відображення системи культів, які панували серед праслов'ян. Найдавніші твори цієї групи зберігають риси тотемізму та анімізму. Вірою у тотемних тварин пройняті такі гаївки, як «Котик і мишка», «Горобесчко», що відображають не лише архаїчну віру в тотемних предків, а й виявляють зв'язок весняних свят із культом поминання померлих.

Далі оспівуються відвідини горобейка сороками, воронами, ластівками, синицями та його оплакування. Цей твір є відлунням давніх жертовних ритуалів, а часті протяжні повтори наближають його до похоронних голосінь. Із культом померлих предків пов'язані також гаївки «Кострубонько», «Смерть Кострубонька», «Похорон Костру-бонька», центральними образами яких є анімістичне уособлення зими. Тотемічною також є гаївка «Воробчик», якою супроводжувалося символічно-імітаційне дійство у формі діалогу між хороводом та головним персонажем у центрі кола

Значна кількість гаївок зберегла вірування праслов'ян про тотемні дерева. Персоніфіковані образи дерев постають тут як живі розумні істоти, що розмовляють між собою (древні люди вірили, що шум дерев є їх своєрідною мовою). Про те, що ця гаївка дещо пізнішого періоду творення свідчить її зв'язок із астрально-природними культами поклоніння сонцеві, вітру, дощеві.

Одним із найдавніших ритуалів, що зберіг елементи культу священних гаїв, є обряд «Шум-шум'ячий» («Зелений Шум»). Гаївка, що його супроводжує, будується на основі звуконаслідування весняних звуків лісу, що первісно мало магічний характер:

Ой нумо, нумо, в Зеленого Шума – А в нашого Шума зелена шуба. А Шум ходить по діброві...

На деяких лісистих територіях донедавна зберігався весняний обряд «Шума заплітати», про який говориться у давньому тексті: «Іпли дівчата Шума заплітати, Ой дівки, парубки, Шума заплітати». Часті повтори звуконаслідування на «ш» (типу шума, шуба, нашого, ішли) звучали як магічні замовляння і мали на меті імітативно накликати швидке розпускання дерев.

Елементи звуконаслідування, побудованого на вірі у магічну дію слова як такого, та риси архаїчних замовлянь спостерігаються й у іншій групі творів весняного циклу – міфологічних гаївках. Найдавніші з них поєднують елементи праміфа про світове дерево, згадки язичницьких божеств з нятяками на контагіозну магію:

Гей, як то було на початку світа?

Верба, хлись, бий до сліз!

Рефрен: Ладу наш!

Не я б'ю, верба б'є,

Гей, не було там ні неба, ні землі,

*За тиждень — Великдень
Гей лиш там були темні моря,
Будь великий, як верба,
Гей на тих морях золота верба!
А здоровий, як вода,
А багатий, як земля...*

Відмінність їх від попередньої групи в тому, що в них з'являються звернення-замовляння до праслов'янських божеств – Дани, Лади, Ярила. У них частими є рефрени, типу «Ой Дану, кажи Дану, ой туди та Дану», «Гой, Дана, Дана, Дана, Дана, гой Дана, Дана», «Ші-ді, рі-ді, ші-ді, рі-ді, ші-ді, рі-ді, Дана», («Оді-ріді, оді-ріді, оді-ріді, Діна»), що сприймаються як звуко-наслідування весняної води, потоків; або: «Ой Лада-Лада», «Ой Льолі-Ладо», «Ладонька-Ладонька», які часто супроводжувались так званими «ладуваннями» чи «ладанками» – ритмічним плесканням в долоні на честь Лади, що відбувались у формі магічних ігор між парами. Тепер важко знайти пояснення багатьох таких рефренів, як «Чим-бар, чим-бар, чимбарина гарна», «Гоп, чинди-ринди-рін, чинди-ринди-ріща». Але вони, втративши зв'язок з міфологією, згодом увійшли в ліричні пісні, у яких не несуть такого семантичного навантаження, як у давніх творах календарної обрядовості.

У міфологічних гаївках образи язичницьких божеств постають як такі, від яких залежать природні явища, і які стоять вище, ніж тотемні предки. Наприклад, у гаївці «Ой ти, соловейку»:

*Ой ти, соловейку,
З правої ручейки
Ти ранній пташку,
І ключики видав.*

*Ой чого так рано
З правої ручейки
Із вир'їчка вийшов?
Літо відмикати,
«Не сам же я вийшов,
З лівої ручейки
Дажбог мене вислав.
Зиму замикати»...*

У цьому творі відобразились міфічні уявлення предків про прихід весни (міф, що весну приносять на крилах птахи з вирію), а також віра, що в той час ключами відкривається небесна брама, через яку весна та весняні божества сходять на землю. З останнім віруванням пов'язані гаївки типу «Ворота», «Воротар», «Небесні ворота», що є драматичним відтворенням міфу про повернення з вирію весни крізь небесний отвір, через який начебто відходять душі померлих та приходять душі новонароджених. Виконавці цих гаївок стають парами, імітуючи піднятими вгору руками чи протягненими хустками ворота. Одна (дві, рідше кілька дівчат) намагаються пройти крізь «ворота» – попід руками. При цьому співається гаївка у формі діалогу:

— *Воротарі, воротарі, створіть нам
воротонька.*

— *Ми воріт не створимо, замки си поломимо.*

— *Ми замки направимо, скоро сі спровадимо.*

— *Чим же ви направите, чим же ви
направите?*

— *Золотими ключиками, срібними
шелюстками.*

— *Аз чим же ви їдете? Що нам за дар везете?*

— *З якими пчолоньками, з красними паненками.*

— *Ми того не беремо, та й за дар не приймемо.*

– *А що ж ви беретоньки та й за дар прийметоньки?*

– *Макове зернятонько, крайнее дитятонько.*

Тоді їх пропускають. Незважаючи на пізніші нашарування, цей текст зберігає натяки на жертвоприношення, пов'язані з приходом весни – мак (елемент жертвної каші-куті, «їжі покійників») та дитини (що згодом було замінено на пташенят – звідси і мотиви похорону пташки на зразок гаївки «Воробесчко»). У гаївках про відкриття небесних воріт та подібних до них часто зустрічається мотив боротьби чи битви. Подекуди ще й досі на окремих територіях збереглася традиція, за якою парубки б'ються, борються між собою (чи з дівчатами), імітуючи давній міф про циклічну боротьбу літа з зимою. У княжу добу до цього мотиву долучаються інші – війни та викупу. З елементами пізніших нашарувань такі твори часто набувають звучання казки:

– *Воротаре, еоротарчику, відтвори ворітонька!*

– *Хто воріт кличе? – Князеві служеньки.*

– *А що за дар везуть? – Яренькії пчілки!*

– *Ой ще ж бо нам мало! – Що ж ми вам додамо?*

– *Ой що ж ви нам додасте? – Дочку мізиночку,*

– *Молодую дівоньку в рутянім віночку!*

– *Воротаре, воротареньку, відтвори воротенька з щирого золотенька,*

– *Що ж там за пан іде, що ж то нам за дар везе?*

– *Золото-зерняточко, крайное дитяточко!*

– *(Вар.: Яроє пчолятонько, крайное дівчатонько!)*

— *Ми зерняток не беремо, за дитяtko (дівчатко) дякуємо.*

— *Володар, володар, чи дома господар?*

— *Та нема його вдома, поїхав по дрова.*

— *Церква замикана? — Церква одмикана.*

— *А хто у тій церковці? — Золотев дитяtko.*

— *Мізинне дитяtko, на місяцю посаджене,*

— *На місяцю посаджене, зірками обгороджене.*

— *А в що воно грає? — Червоним яблучком.*

— *А чим покриває? — Золотий ніжик має.*

— *Що воно їдає? — Все пшеничний хлібець.*

— *Що воно пиває? — Все солодкий медок.*

Ще одним надзвичайно поширеним на різних слов'янських територіях типом гаївки є «Кривий танець». Для його виконання в гаю забивали три кілочки або садили трьох дітей. Тоді дівчата, тримаючись одна за одну, йшли за провідницею, яка водила кривий танець, проходячи між кілками (дітьми), обходячи їх, безліч разів повторюючи недовгу пісню про цей шлях: «Кривого танця йдемо, Кінця му не знайдемо. То в гору, то в долину, То в ружу, то в калину. Бо його треба вести, Як віночок плести». Усі тексти цієї гаївки короткі і подібні за змістом, у багатьох з них говориться про необхідність виконувати цей танець. На думку С. Килимника, ця гаївка є космічно-філософською і відтворює рух небесних світил, зокрема сонця, яке «сідає» та «встає», та рух людського життя, яке тече без упину, і кінець якому людина намагається знайти. С. Плачинда вважає, що «Кривий танець» є відображенням архаїчного міфу про богиню Ладу і символізує нелегкий шлях із вирію до рідних земель

Тотемно-анімістичні культи та міфічні вірування виявили тісний зв'язок із темою пробудження та розквіту

природи, швидкого проростання трав, сільсько-господарських злаків. Тому їх елементи часто наявні у наступній групі гаївок – господарсько-вегетаційних (рослинних). У минулому ці твори спирались на імітування процесів сіяння та вирощування різних культур, що супроводжувалося магічними текстами (на зразок замовлянь), і мало сприяти швидкому зростанню злаків і родючості природи. Тепер ці твори виконуються, як правило, у формі хороводу, який водиться по колу, у центрі якого одна людина зображає все, про що співається:

*Як посієм овес,
Як пов'яжемо овес,
Рефрен (повтор, після кожного рядка):
Як покладемо овес,
Та до зерна увесь,
Як повозимо овес,
До зерна, до зерна,
Помолотимо овес,
До зерна увесь.
Як повіємо овес,
Як уродить же овес,
Повтираємо овес,
Як покосимо овес,
Погодуємо овес.*

Як бачимо, такі гаївки є замовляннями не лише весняних робіт, а й усього циклу праці, накликанням майбутнього добробуту.

Вегетаційно-господарські гаївки зберігають тісний зв'язок із попередніми групами цих творів, особливо із тотемічно-культовими:

Орел поле ізорав, пшеницею засіяв, Крилечками зволович, дрібний дощик примочив. Щоб косарі скосили, молодиці згребали, А дівчата зв'язали, на коровай держали...

У гаївці «Мак» теж простежується зв'язок цієї магічної рослини із тотемними птахами чи тваринами:

Горобелю, горобелю. Або:

– Соловію, пташку, пташку,

Дес бував, дес бував?

(Горобчику, шпачку, шпачку),

А в садочку на листочку.

Чи бував ти у садку, у садку

Шьос чував, шьос чував?

Чи видав же ти, як сіють мак?

Чис не видів, горобелю,

– Ой так, так сіють мак.

Як сіють мак? (При цьому імітує процес сівби).

Далі знов перелічуються всі етапи праці та вирощування – як сходить мак, як росте, як цвіте, як його скородять, як косять, як в'яжуть, як труть, як їдять тощо. За словами М. Грушевського, – «сей мотив – хороводними, імітаційними рухами пособляти зростові потрібних рослин, – очевидно лежить в основі різних веснянкових дій, і я думаю, що вони були... магічними діями, виконуваними старшими, перше ніж зійшли на гри молоді. Такі забави... колись стояли, мабуть, в дуже тіснім зв'язку з магічними, вегетаційними танками, церемоніями, діями, котрих серія починалася з початком соняшного року і переходила через весь господарський сезон, пильнуючи розбудити, зміцнити, можливо, розвинути природні явища добродійні, корисні, потрібні, а знейтралізувати ворожі і шкідливі».

Подібні твори пізнішого періоду, втрачаючи магічну функцію, набували повчально-виховного характеру:

– *Льон, мати, льон!*

– *От так, от і так!*

Льон, мати, льон!

От так, от і так!

Скажи ж мені, моя мати,

долині, при лужку,

Як той льон посіяти.

При крутому бережку...

У господарсько-вегетаційних гаївках часто зустрічається мотив прогання пташки-шкідниці, яка псує посіви. Він теж набуває магічного значення – оберегти поля від шкідників:

... Мої конопельки, дрібні зелененькі, В'ються, в'ються, в'ються не беруться. А в ті конопельки дрібні-зелененькі Занадилась птиця, птиця журавель...

Такі твори, як правило, завершуються ритуальним проганням або обіцянкою покарати її – перебити ноги, зварити і з'їсти та ін.

Ця група творів зберігає теж мотив боротьби, що є відлунням міфу про битву між зимою та літом. Такою є гаївка «Просо», яка виконується у формі діалогу між хорами-супротивниками хлопців і дівчат:

– *А ми нивку виорем, виорем, Ой, Дід, Ладо, виорем, виорем.*

– *А ми в поле виїдем, виїдем, Ой, Дід, Ладо, виїдем, виїдем!*

– *А ми просо посієм, посієм, Ой, Дід, Ладо, посієм, посієм.*

– *А ми просо витопчем, витопчем, Ой, Дід, Ладо, витопчем, витопчем!*

– *А чим же вам витоптать, витоптать?*

Ой, Дід, Ладю, витоптатъ, витоптатъ?

– *А ми коні випустим, випустим, Ой, Дід, Ладю, випустим, випустим.*

– *А ми коні переймем, переймем, Ой, Дід, Ладю, переймем, переймем.*

– *А чим же вам перейматъ, перейматъ? Ой, Дід, Ладю, перейматъ, перейматъ?*

– *Ой шовковим поводом, поводом. Ой Дід, Ладю, поводом, поводом.*

– *А ми коні викупим, викупим, Ой, Дід, Ладю, викупим, викупим.*

– *А чим же вам викупить, викупить? Ой, Дід, Ладю, викупить, викупить?*

– *А ми дамо сто гривень, сто гривень. Ой, Дід, Ладю, сто гривень, сто гривень.*

– *Не візьмемо й тисячі, тисячі, Ой, Дід, Ладю, тисячі, тисячі.*

– *А ми дамо дівчину, дівчину. Ой, Дід, Ладю, дівчину, дівчину.*

– *Ми дівчину возьмемо, возьмемо. Ой, Дід, Ладю, возьмемо, возьмемо.*

– *А нашого полку убуде, убуде.*

– *А нашого полку прибуде, прибуде.*

Підтекстом, символічною боротьбою хлопців з дівчатами, мотивом викупу, за яким дівчина переходить у власність парубочої громади, ця гаївка (і подібні до неї) є перехідною до наступної групи весняних творів – любовно-еротичних. Вони тематично продовжують вегетаційні, з якими споріднені і функціональним призначенням – накликати народження дітей як перемогу життя над смертю (зимою, холодом), продовження життя. За уявленням прадавніх людей, що населяли слов'янські землі у далекому минулому, плодючість природи сприяла

родючості людей, і, навпаки, – любовні ігри молоді на землі мали метою сприяти швидкому цвітінню, проростанню, хорошому врожаю. Тому в багатьох гаївках вегетаційні мотиви тісно пов'язані з любовно-еротичними («Вийся горошку», «Огірочки, розвивайтеся», «Зелені огірочки», «Посіємо гречку», «Хрін», «Петрушка» та ін.). Своїм корінням ці твори сягають незапам'ятного минулого – «часу гетеризму, коли поодиноких шлюбів не було, а жили громадами, спільно; спільно й дітей виховували». Звичайно, на різних територіях були свої особливості, і гаївки про кохання донесли до нас їх відголоски.

Твори любовно-еротичного характеру зберігають елементи тотемізму: в них дівчата та хлопці постають деревами або птахами («Ой кувала зозуленька», «Ой ти селезень, а я утонька» та ін.). Тут часто основним художньо-виражальним засобом є паралелізм із природою (світовим деревом, тотемами, небесними світилами):

Ой ніхто ж там не бував, де ся явір розвивав! –

Рефрен: Ой, яворе, явороньку, зелененький!

На тім явороньку три місяці ясні.

Три місяці ясні – три парубки красні... ..

На тім явороньку три зіроньки ясні,

Три зіроньки ясні – три дівоньки красні...

Або:

По вулиці, по широкій По вулиці, по широкій

Рефрен: Ладо, ладо, ладо моє!

По мураві, по зеленій

По мураві, по зеленій

Скаче-пляше сім павичок,

Скаче-пляше сім павичів,

Сім павичок – сім дівочок,

Сім павичів – сім молодців,

Перша пави то Варочка...()

Перший павич то Іванко...

()Іванкові дамо Варочку... і т. д.

У творах такого типу М. Грушевський вбачав «останок старого чергувального, антифонного величання двох хорів, парубочького і дівочького, в котрім, можливо, залягає якась форма групового парування, з котрого виходить парування індивідуальне, парове»¹²⁰.

У гаївках про кохання часто фігурують імена язичницьких божеств, що вважалися покровителями весни та кохання. Таким, зокрема, був образ Ярила (чи Джурила) – уособлення сонця весняного рівнодення:

Ой їхав Джурило ланами.

Ой там же Джурилу злапали...

Ой їхав Джурило, серденько моє,

Ой там же Джурилу зв'язали...

Ланами, ланами, ланами.

А тепер, Джуриле, признайся...

Ой а за Джурилом громада,

Ой скільки ти дівчат та зрадив...

Ой за Джурилом, серденько моє,

Ой зрадив леє я їх дванадцять...

Громада, громада, громада.

Ой чим же, Джурило, заплатиш...

(Рефрен відповідно до слів 1 рядка).

Ой дам я їм золото-еребро...

Ой щоби не тримали на мене зло...

Ці твори подекуди зберігають елементи язичницьких поклоніннь поганським божествам чи нічних оргій-ігрищ або натякають на них:

Посаджу я грушечку, грушечку...

А вже моя грушечка в полі

*Рефрен: У чистім полі гай буде, гай.
зацвіла...*

*Нічко моя темная, зоре моя ясная,
А вже моя грушечка, грушечка
Даждьбоже, Даждь! зродила...
А вже мою грушечку обтрясли...*

При виконанні цієї гаївки одна дівчина, що виконує роль грушечки, імітувала те, про що співали дівчата та хлопці, водячи навколо неї хоровод. У кінці зі словами «грушечку обтрясли» всі набігали на цю дівчину і починали її «трясти».

Як правило, усі твори цієї групи виконуються хором (чи діалогом соліст – хор), учасники якого ходили по колу, взявшись за руки. На відміну від культових гаївок, де коло (колесо) є символом руху сонця, в любовно-еротичних воно набирає іншого змісту, означаючи дівочий вінок, який в кінці «рветься». Усі дії, жести, міміка відіграють тут важливу роль: наприклад, рух за сонцем – накликання долі, заворожування милого; проти сонця – відворожування нелюба тощо. Цю ж роль відіграють імітаційні рухи. Зокрема в гаївках типу «Любко» та «Милий і нелюб», в яких дівчина та парубок в центрі кола показують все, про що співається:

*По садочку походжаю.
Як милого притулити?
Рефрен: Все отак, все отак
Як милого обіймити?
(повторюється після кожного рядка)
Як милого цілувати?
На милого споглядаю,
Як милого розчесати?
Як милому постелити?
Як милого піднімати? і т. д.
Як милого посадити?
Відповідно:*

На нелюба споглядаю... і т. д.

Подібно виконується і символічно-алегорична гаївка «Вінок», що віддається коханому або нелюбові. Серед архаїчних зразків цієї групи зустрічаються мотиви викрадення дівчини чужим парубком, (напад коршуна чи сокола на зграю голубок), ламання мостів його громадою, підпалювання рути, викрадення віночка, розривання намиста та подібних. Події, описані в них, найчастіше відбуваються в гаю біля води, і сам архетип води набуває тут магічно-символічного значення. Через весняно-літній обряд ритуального купання, обливання водою, цей образ є символом парування, згодом – шлюбу (таким він зберігся у ліричних піснях про кохання).

У цих гаївках також зустрічається архетип магічного дерева-гільця:

Через наше сільце везено деревце –

Рефрен: Стояло, світило місяців чотири.

А з того деревця роблено комірку,

А у тій комірці роблено кроватку.

На тій кроватці дівочки спали –

Дівочки спали – пісеньки співали...

Архетипами води, деревця, віночка, стрічок, дівочої «краси»; мотивами комори, викупу, викрадення, битви любовні гаївки наближені до древнього весільного обряду з подібними атрибутами.

Одним з провідних мотивів весняних любовних творів є мотив чарування (приворожування, привертання) милого-судженого, з яким пов'язуються образи магічного ромен-зілля, рути, барвінку, інших чародійних трав. Найвищого вияву весняні ворожіння набувають у містерії «Вербовая дощечка», якою завершувався період весняних ігрищ та гулянок:

Положу я кладку через сіножатку Вербову, вербову.

*Час вам, дівчатовька, з тої ягілоньки Додому,
додому.*

Це магічне дійство відбувалось коло водоймищ, його центральний образ вербової дощечки відігравав роль магічного моста, кладки через воду, до «небесних воріт», звідки має прийти суджений, чи водою приплисти добра доля. У цей час відбувались обряди ворожіння біля води, по воді часто припливали чужинці, які викрадали дівчат, що поблизу річок водили хороводи:

*Вербовая дощечка,
по ній ходить Настечка,
На всі боки леліє, відкись милий приїде...*

Княжі гаївки лицарсько-дружинного періоду виявляють інше ставлення до кохання як індивідуального парування. У них зберігається атрибутика тієї історичної епохи (зброя, кінь, кінська упряж, дорогий одяг тощо). Вони пройняті більшим психологізмом, ліризмом, чуттєвістю:

*Ходить царенко, ходить блукає,
Ходить царенко темним гаєм –
Ходить царенко долі Дунаєм,
Ходить царенко, долі шукає...*

Далі герой порівнюється із соколом або голубом, що літає навколо лісу і знаходить дівчину, яка ворожить. Ці гаївки належать до часу, коли князі не забирали дівчат силою, а викрадали за згодою. Подібними до образу царенка є образ Білозорчика (Білодарчика, Віло-бранчика, Молоданчика), що збирається поплисти по Дунаю, щоб «шукати собі челядоньки», чи «знайти собі посестриченьку». Схожим до вище згаданих є образ Подоляночки – дівчини з гаю. У гаївці «Подоляночка» збереглися елементи «оживлення після довгого сну»,

ритуального вмивання і вибору подружки (цей ритуал зберігся на деяких територіях під назвою «кумування»).

Зразками лірики весняної календарної обрядовості пізнішого княжого періоду, коли весілля відбувалося за згоди батьків нареченої, є твори типу «Царівна», «Царівна і царенко»:

А в городечку царівна, царівна,

А за городечком царенко, царенко.

Пристипи, царенку, близенько, близенько,
Поклонись царівні низенько, низенько. Приступи, царенку,
ще ближче, ще ближче, Поклонись царівні ще нижче,
ще нижче.

Або:

– *Царівно, царівно, мостіте мости, Ладо моє,
мостіте мости!*

– *Царенку, царенку, вже й помостили, Ладо моє,
вже й помостили.*

– *Царівно, царівно, ми ваші гості!*

– *Царенко, царенко, за чим ви гості?*

– *Царівно, царівно, за дівчиною...*

Як вказує О. Потебня, «мощення мостів є символом очікування... Мощення мостів по весні може бути спогадом про небесний міст, по якому боги сходили на землю. Тепер я думаю, що в пісні «Мостіте мости», в якій по цих мостах переходить не батько, не мати, а милий... мощення моста виражає очікування саме шлюбу, і отже, має зв'язок з уявленням неба мостом».

Тут, як і в багатьох інших, мотив мощення мостів вже переміщається зі сфери міфу і вживається як означення приготування до прийому гостей; а архаїчне звертання «Ладо» означає звернення не до язичницького божества, а до коханого (коханої). Серед княжих гайвок часто зустрічаються воєнні мотиви (твори типу «Коничок

заржав, він доріженьку почув»). Ці твори весняного циклу дуже схожі на співвідносну за тематикою та періодом творення групу колядок лицарсько-дружинного та княжого періоду.

Подібними до відповідних творів зимового циклу є й військово-історичні гаївки, в яких збереглися елементи чи натяки на реальні історичні явища та події, назви міст, поселень, річок тощо. Існує багато гаївок з козацькими темами та мотивами:

*Біда ж тому козакові
Ніг з стримену не виймає,
На сивому коникові.
Ані сіна, ні воброку,
Як ніч, так день поїжджає,
Лиш шабелька коло боку.*

Як і в зимовому, у весняному циклі календарної обрядовості існує пласт історичних гаївок, у яких виразно проступають патріотичні мотиви, заклики до незалежності, національного усвідомлення себе як окремої нації:

*Синя лента, жовті кінці,
Тримаймося, кохаймося,
Тримаймося, українці!
Та лихого цураймося.*

У цих творах звучать згадки історичних подій періоду визвольних змагань:

*Най воскреснуть з могил тії
Нарід її привітає,
Наші стрільці січовії,
«Ще не вмерла» заспіває.
Най воскресне Україна,
Ще на вмерла тая слава,
Сріблом-злотом замаїна...
Що 500 літ в степу спала.*

Ряд текстів звеличує героїв, що померли за визволення рідного краю. Тут мотив вшанування померлих предків трансформується і набуває нового патріотичного звучання:

Вже весна воскресла.

Чорніють могили,

Травки зеленіють,

Військом насипані,

Там на Закарпатті

Там лежать герої,

Могили чорніють.

Що за волю впали...

Ці твори нерідко перегукуються з історичними піснями та суспільно-побутовою лірикою (зокрема стрілецькими та повстанськими піснями).

Із втратою календарно-обрядовою творчістю первісного магічного значення, виникають твори іншого змісту. Такими зокрема є родинно-побутові гаївки, які, зберігаючи подекуди окремі архаїчні елементи, в цілому є піснями про родинне життя. Як і в попередніх групах, ці твори все ще зберігають драматичні елементи – супроводжуються імітаційними іграми, що набувають драматично-розважального характеру. Їх основні мотиви – сімейне життя з милим чоловіком, п'яницею, зі старим нелюбом, насильне віддання матір'ю дочки заміж, родинні справи та негаразди. У них відображається новий християнський погляд на мораль, осудження весняних оргій та ігрищ у їх первісному вияві: на прохання дочки пустити на гуляння, мати їй забороняє, наказуючи сидіти вдома. Частими є мотиви покарання дочки за непослух, за те, що «намисто порвала», «віночок згубила», «запаску порвала» тощо.

До родинно-побутових гаївок належить група творів про важку долю покритки:

*Ой ходила гречна панна по луці,
Ой носила біле дитя на руці,
Ой пішла б я до матінки (батейка, братейка...)
радити,*

Де би тоє бідне дитя подіти?

Часто драматизм посилюється мотивом топлення дитини. Такі твори відносяться до 18-19 ст., коли мати позашлюбну дитину вважалося великою ганьбою. Згодом подібні мотиви гаївок родинно-побутового змісту переходять у ліричні пісні та балади.

До пізнього періоду творення належать і сатирично-гумористичні гаївки, у яких з іронією говориться про те, що колись сприймалось всерйоз, набуваючи магічного значення:

*Злетів півень на ворота,
Хто не вийде на вулицю –
Крикнув «кукуріку»,
Короста до віку...*

Частими у цій групі є діалогічні твори, у яких хлоп'ячий та дівочий хори передражнюють один одного: дівчата співають, що «дівоча краса, як весняна роса – у річечці пралась, на сонці сушилась», а «парубоча краса – у калюжі пралась, на тині сушилась»; що «дівчата – ясні та красні, – вони їли пироги в маслі», а парубки – «їли кашу недоварену, їли свиню недосмалену»; а хлопці співають навпаки.

1.2 Величальні календарно обрядові пісні

Окремий жанровий різновид весняного циклу становлять величальні (волочільні, волочебні) пісні, які, на відміну від гаївок, виконувались не в лісі, гаї чи на цвинтарі, а на подвір'ї кожного дому. Ці архаїчні твори були супроводом прадавнього обряду «волочіння», яке відбувалось у понеділок після Великодня і подекуди називалось «мандрівкою по селу»:

*Й уже весна, весна, й уже красна,
Пора нашим парубчатам
Пора розтавати,
Селом мандрувати.*

Первісно цей обряд був пов'язаний із культом покійників у формі ритуального дійства на цвинтарях, що супроводжувалось обмінюванням крашанками, розбиванням їх до хрестів на могилах, закопуванням до гробів (як освячення) чи пусканням водою до «потойбічного світу». При цьому ритуальною Великодньою їжею були круглі ярові хліби (на честь сонця) та пшенична каша з маком – ритуальна їжа покійників. Потім відбувалось «волочіння» по селу, дуже схоже на різдвяне колядування (сюди входили перевдягнений у бузька парубок, міхоноша; носили живого когута та довгий рожен на рамені, на який господарі натикали хліб, ковбасу

тощо як нагороду за величання). Цей обряд здійснювався лише парубками, які ходили від хати до хати, співаючи величання господарям, за що отримували дарунки, обов'язковими з яких були крашанки.

Весняні величальні пісні майже не збереглися до нашого часу. Найдовше вони побутували на Яворівщині, де ці твори називаються риндзівками чи рогульками. Як і величальні колядки, ці твори виконувались для сім'ї та окремих її членів (частіше дівчат та жінок). Родині бажалось: «Щастейко на двір, на художойку, Здоров'є в той дім на челядоньку». Дівчині на відданні співали риндзівки, у яких вона поставала в образі родючого дерева:

*Ой ти яблонько гилякувата,
Червонобоке, бардзо солодке.
Рефрен: Рано нам, рано-ранесенько.
Ой ти, дівонько, молоденькая,
Чого ти стоїш у темному лісі?
Чого ти сидиш довго в батенька?
Стою я стою, вітьор годую,
Сиджу я, сиджу, судженого жду:
Поронька прийде, то я зацвіту;
Суджений прийде, за нього пойду...
Яблічко зроджу – червонобоке,*

Вже В. Гнатюк звернув особливу увагу на те, що величальні пісні мають багато спільного у темах, мотивах, художньо-образній структурі з відповідними колядками. Таким, зокрема, є зображення дівчини в образі княгині, що ходить із ключами і будить бояр будувати нову світлицю, де б вона була у безпеці. Пісня завершується величанням дівчини:

Дівочька краса, дівочька краса, душеньки, – Коса до пояса, коса до пояса. На голови вінок, на голови вінок, душеньки, – Зельоний барвінок, зельоний барвінок...

Тут теж з'являється образ світового дерева:

Золота верба,

Ой то не верба – Іванова жона,

А на тій вербі золота кора,

Ой то не кора – то ненька стара,

А на тій вербі рожеві квіти.

Ой то ж то не квіти – то Йванові діти.

У величальних творах весняної обрядовості, подібно до колядок, частий мотив подарунків, як, наприклад, у пісні «Колесом, колесом сонечко вгору йде». У ній сонце звертається до людей, обіцяючи свої дари:

Увійди, ввійди, ти, менший братику,

Дарую тобі пучок стрілочок,

Пучок стрілочок – молодецтво твоє...

Увійди, ввійди, ти, меншая сестрице,

Дарую тобі пучок стьожечок,

Ще й рутяний віночок – дівування...

Колядкові мотиви молодечтва, відваги звучать у рогульках для хлопця. Це – твори типу «Королівський лісний», де парубкові даються різні дари, викупи, які він «бере, але не дякує», а «дівочку бере й красно дякує». До щедрівок ці твори наближені мотивом оранки звірами або птахами: «Орел поле виорав, виорав І ячменю насіяв...». Характерною кінцівкою таких творів є прохання дати «плату» за величання:

Тобі красная піснь,

А нам писаночок кобілка.

А нам писаночок тридцять

Не лінуйся встати, нам писанок дати:

і шість.

В сінях на кілочку, в кобелі на ріжочку.

Тобі риндзівка,

На відміну від колядок та щедрівок, у веснянках-гаївках спостерігається більше розмаїття ритмічних форм, з яких Ф. Колесса вирізняє найпоширеніші: 2(4+3); 2(4+3+3); 2(4+4); 2(6+3+3); 2(4+4+3).

Під впливом християнства до багатьох величальних пісень долучився рефрен типу «Же Христос, же воскрес, Же воістину, же воскрес!» О. Потебня на основі ретельного вивчення обрядової творчості зробив висновок, що величальні пісні із весняного циклу повністю перейшли в ранг колядок, тому майже не збереглися у весняних святкуваннях.

З утвердженням християнства на слов'янських землях весь цикл весняних свят переосмислюється. У час колишніх язичницьких покло нінь та на противагу їм християни починають святкувати Воскресіння Ісуса Христа. Разом з цим з'являється новий жанр – весняні пісні про Воскресіння. Це – духовні церковні пісні на біблійні мотиви (з і окремими вкрапленнями апокрифічних елементів), які побутують як народні. Основними темами цих творів є смерть Ісуса Христа як добровільна Його жертва за гріхи людства, муки Його на хресті, тріумф воскресіння як перемога над смертю, гріхом, пеклом; обітниця вічного життя з Богом для тих, хто любить Господа і служить Йому:

А на горі жита много, по долині овес.

Отворились райські двері, кажуть: «Христос Воскрес!»

Вдарили та в усі дзвони, чути аж на гору.

Збирайтеся, добрі люди, до Божого двору.

Збирайтеся, люди добрі, й слухайте науки.

*Ісус Христос як Син Божий прийняв за нас муки.
Ісус Христос як Син Божий мученьку приймає.
Не можемо відмолити, що нам Господь дає...*

Велику групу тут складають твори про страждання матері Христа – Марії під хрестом, її розмова з Сином, які дуже наближені до похоронних голосінь. Ці пісні виконуються у тиждень перед святом Воскресіння:

*Страждальна Мати під хрестом стояла,
Стала ридати, слізно промовляла:
«Ой, Сину, Сину, за яку провину
Зносиш Ти сьогодні тяжкую годину на хресті?»*

У день Паски співаються християнські духовні пісні іншого характеру – сповнені радості і величання Бога і Божого Сина за перемогу над смертю, святкування воскресіння Ісуса з мертвих:

*Великий день нам настав: Ісус Христос з гроба
установ!..*

В. Гнатюк згадує у своїй розвідці, присвяченій народним творам весняного циклу календарної обрядовості, про існування так званих «алаловників» (від «алілуя» – слава Богу) – гуртків християнської молоді, що у перші дні Великодніх свят ходили по хатах, співаючи хвалу Богові, величаючи воскресіння Ісуса Христа, вітаючи людей з цим святом.

І. Франко вказує також на збережені тексти та елементи пасхальної драми, що за виконанням та функціонуванням була подібною до різдвяного вертепу. Такою була драма «Містерія страстей Христових». Але це явище теж не могло бути суто народним. Воно, очевидно, виникло у середовищі студентів-спудеїв чи церковних общин, а згодом поширилось серед простого народу.

РОЗДІЛ II. КАЛЕНДАРНО-ОБРЯДОВІ ПІСНІ ВЕСНЯНОГО ЦИКЛУ

Подoliaнчка

Українська народна пісня (веснянка)

Не поспішаючи
тр Em Am Em

Десь тут бу - ла по - до - ля - ноч - ка,
десь тут бу - ла мо - ло - де - сень - ка.

Am Em Am Em Am Em

Тут во - на сі - ла, тут во - на впа - ла, до зем - лі при - па - ла,

Am Em Am H7 Em

сім літ не вми - ва - лась, бо во - ди не ма - ла.

Десь тут була подoliaнчка,
Десь тут була молодесенька,
Тут вона сіла,
Тут вона впала,
До зумлі припала,

Сім літ не вмивалась,
Бо води не мала.

Ой устань, устань, подоляночко,
Ой устань, устань, молодесенька!
Цмий своє личко,
Та личко быленьке,
Біжи до Дунаю,
Бери молоденьку,
Бери ту, що скраю!

Виконання пісні можна супроводжувати грою.

Дівчатка в колі повільно рухаються, шукаючи Подоляночку (перші два рядки тексту). Подоляночка вбігає в коло, припада на одне коліно, схиляє голову на долоні, стулені й піднесені до правого плеча (наступні п'ять рядків тексту). Потім вона встає, умиватися, береться в боки і танцює в колі (чотири рядки другого заспіву). Підбігши до однієї з дівчат у колі, віддає їй хустинку і стає на її місце (останні три рядки тексту). Дівчинка з хустинкою виходить за колою. Пісня й гра починаються знову.

Ми кривого танцю йдемо Українська народна пісня (веснянка)

Помірно *mf*

Ми кри - во - го тан - цю йде - мо,
Ми в нім кін - ця не знай - де - мо,
ми в нім кін - ця не знай - де - мо. не пі - зна - є,
а - ні кін - ця, а - ні ла - ду — Ти, си - ва - я
кот - ра зза - ду. за - куй же нам ве - се - лень - ко.
зо - зу - лень - ко,

Ми кривого танцю йдемо,
Ми в нім кінця не знайдемо.
Ми в нім кінця не знайдемо,
Ані кінця, а ні ладу -

Не пізнає, котра ззаду.
Ти, сивая зозуленко,
Закуй же нам виселенько.

Вийди, вийди, сонечко
Українська народна пісня

Жваво
tr

Ви-йди, ви-йди, со-неч-ко, на ді-до-ве по-леч-ко,
на ба-би-не зіл-ляч-ко, на на-ше по-двір'-яч-ко,

Вийди, вийди, сонечко, на дідове полечко,
На бабине зіллячко, на наше подвір'ячко,
На весняні квіточки, на маленькі діточки,
Там вони граються, тебе дожидаються.

Ой єсть в лісі калина Українська народна пісня

Швидко

Ой єсть в лі-сі ка-ли-на, ой єсть в лі-сі
ка-ли-на, ка-ли-на, ка-ли-на,
ко-ма-ри-ки, дзюб-ри-ки, ка-ли-на.

Ой єсть в лісі калина,

Там стояла дівчина, дівчина
Там стояла дівчина, дівчина
дівчина, дівчина
Комарики, дзюбрики, дівчина.

Цвіт калину ламала
Цвіт калину ламала
Ламала, ламала,
Комарики, дзюбрики, ламала.

Та в пучечки в'язала
Та в пучечки в'язала

Слова Т. Шевченка Музика А. Філіпенка

mp **Em** **Am** **Em**

За - цві - ла в до - ли - ні чер - во - на ка -

D7 **G** **Am** **Em** **H7** **Em** **H7** **Em**

ли - на, ні - би за - смі - я - лась дів - чи - на - ди - ти - на.

Зацвіла в долині червона калина,
Ніби засміялась дівчина-дитина.

Любо, любо стало пташечка зраділа,
Пташечка зраділа і зацебетала.

Галя по садочку ходила
Українська народна пісня

Не швидко

Га - ля по са - доч - ку хо - ди - ла,

хус - точ - ку бі - лень - ку згу - би - ла,

хо - дить по са - доч - ку, блу - ка - є,

хус - точ - ку бі - лень - ку шу - ка - є.

Галя по садочку ходила,
Хусточку біленьку загубила,
Ходить по садочку, блукає,
Хусточку біленьку шукає.
Не журися Галю-серденько,
Ми знайшли хустинку біленьку
У садочку біля малини,
Під зеленим листом трини.

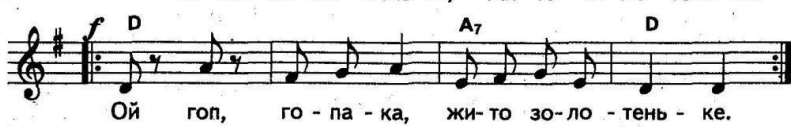
Як діждемо літа
Українська народна пісня

Жваво *mf* **G** **D₇** **G**

Як ді-жде-мо лі-та та на-жне-мо жи-та.
Лі-теч-ко теп-лень-ке, жи-то зо-ло-тень-ке.

D **A₇** **D**

Ой гоп, го-па-ка, жи-то зо-ло-тень-ке.

Як діждемо літа та нажнемо жита.
Літечко тепленьке, жито золотеньке
Ой гоп, гопака, жито золотеньке (двічі)
З жита та пшениці гарні паляниці.
Всіх ми почастуєм, ще і затанцюєм.
Ой гоп, гопака, ще й і затанцюєм (двічі)
Їжте, молодиці, з медом паляниці.
Хлопцям та дівчатам пиріжечки з маком.
Ой гоп, гопака, пиріжечки з маком. (двічі)
А старій Тетяні ще й млинці в сметані.
Весело гуляйте, нас не забувайте!
Ой гоп, гопака, нас не забувайте!

Зима і весна
Слова С. Черкасенка Музика Я. Степового

Насуплю я брови, –
Говорить Зима, –
І вітер з морозом
Повіє...

Усе скрізь загине,
Рятунку немає,
Під снігом замре,
Заніміє

А я засміюся, –
Весна одмовляє, –
І сонце пекуче
Засяє

Прокинуться луки,
Ліси і поля,
Усе розцвіте,
Заспіває

Вербова дощечка Українська народна пісня

Пожвавлено *tr* Em Am A7 Am A7 Em

Вер-бо-ва-я \ до-щеч-ка, до-щеч-ка, до-щеч-ка,
по ній хо-дить Нас-точ-ка, Нас-точ-ка, Нас-точ-ка.

Вербова дощечка
Дощечка дощечка
По ній ходить Насточка
Насточка Насточка.

- Де ти насте бувала
Бувала бувала
Як діброва палала
Палала палала?

- Решетом воду носила
Носила носила
Та й діброву гасила
Гасила гасила.

Вербова дощечка

Дощечка дощечка
По ній ходить Насточка
Насточка Насточка.

Щебетала пташечка (веснянка)

Не поспішаючи, наспівно
mf Fm C₇ Fm C₇

Ще-бе-та-ла пта-шеч-ка під ві-ко-неч-ком,
Bm Fm C₇ Fm
спо-ді-ва-лась пта-шеч-ка вес-ни з со-неч-ком.

Щебетала пташечка під віконечком
Сподівалась пташечка весни з сонечком
'Прилинь прилинь чаранько весна красная
Як легенька хмаронька в небі ясна
Вбери степи вербами вквітчай ніжними
Потоки купави білосніжними.
Осип луки перлами вкroppи росами
Розлийся джерелами стогоголосими!
Щебетала пташечка під віконечком
Сподівалась пташечка весни з сонечком

Огірочки (веснянка)

Повільно
mf E H₇ E

The musical score is written for two staves in G major (one sharp) and 2/4 time. The tempo is marked 'Повільно' (Ad libitum) and the dynamics are 'mf'. The melody consists of eighth and quarter notes. The lyrics are written below the notes. Chord symbols E, H₇, and E are placed above the notes at the beginning of phrases.

Ой вий - те - ся, о - гі - роч - ки,
та в зе - ле - ні пу - п'я - ноч - ки.

Грай, жуч - ку, грай, Тут то - бі край!

Ой вийтеся, огірочки,
Та в зелені пуп'яночки
Приспів: Грай собі, грай,
Тут тобі край!
Ходить жучок і жучина
По високій деревині.
Приспів:
Дайте хлопці околота,
Повезем жучків в болото.
Приспів:
Сонце світить, мов золото,
Жучки плачуть у болоті!

Приспів.

Вийшли в поле косарі
Українська народна пісня

Жваво

Ви - йшли в по - ле ко - са - рі

ко - сить ран - ком на зо - рі. Гей, ну - те,

ко - са - рі, бо не ра - но по - ча - ли. У - тя - ли!

Вийшли в поле косарі
Косить ранком.

Приспів.

Гей, нуте, косарі
Бо не рано почали.
Хоч не рано почали,
Та багато утяли!
До обіда покосили,
Гострі коси потупили...

Приспів.
 По обіді спочивали,
 Гострі коси поклепали

Приспів.
 Увечері холодком
 Йшли додому всі рядком...

Приспів.
 А в стоги як поскладаєм,
 То добряче погуляєм!

Ой на горі жито Українська народна пісня

Рухливо
mf C Am ² * G₇ C G₇ C C Am

Ой на го - рі жи - то... Си - дить зай - чик, він ніж -
 ка - ми че - бе - ря - є. Ко - ли б та - кі ніж - ки ма - ла,
 то я б ни - ми че - бе - ря - ла, як той зай - чик. як той зай - чик.

Ой на горі жито... Сидить зайчик,
 Він ніжками чеберяє.
 Приспів: Коли б такі ніжки мала,
 То я б ними чеберяла,
 Як той зайчик. (двічі)

Ой на горі просо... Сидить зайчик,
 Він ніжками чеберяє.

Приспів:

Ой на горі гречка... сидить зайчик

Він ніжками чеберяє

Приспів:

Соловесчку, сватку, сватку

Українська народна пісня

Швиденько
тр C F G₇ C

So-lo-ve-єч-ку, сва-тку, сва-тку, чи бу-вав же ти

F G₇ C F G₇

в на-шім сад-ку? Чи ви-дав же ти, як мак сі-ють?

C G C G C G₇ C

Ой так, ой так, ой так сі-ють мак.

Detailed description: The image shows a musical score for a Ukrainian folk song. It consists of three staves of music in 4/4 time. The first staff begins with a treble clef, a key signature of one flat (B-flat), and a tempo marking 'Швиденько' (Allegretto) with a 'тр' (trill) instruction. The melody is written with eighth and quarter notes. Chords are indicated above the staff: C major, F major, G7, and C major. The second staff continues the melody with similar notation and chords: F, G7, C, F, and G7. The third staff concludes the piece with chords: C, G, C, G, C, G7, and C. The lyrics are written below the notes, with syllables aligned to the corresponding notes. The lyrics are: 'Со-ло-ве-єч-ку, сва-тку, сва-тку, чи бу-вав же ти в на-шім сад-ку? Чи ви-дав же ти, як мак сі-ють? Ой так, ой так, ой так сі-ють мак.'

Соловесчку, сватку, сватку,

Чи був же ти в нашім садку?

Чи видав же ти як мак сіють?

Ой так, Ой так, ой так сіють мак.

Соловесчку, сватку, сватку,

Чи був же ти в нашім садку?
 Чи видав же ти як росте мак?
 Ой так, Ой так, ой так росте мак.
 Соловесчку, сватку, сватку,
 Чи був же ти в нашім садку?
 Чи видав же ти як рвуть мак?
 Ой так, Ой так, ой так рвуть мак.
 Соловесчку, сватку, сватку,
 Чи був же ти в нашім садку?
 Чи видав же ти як їдять мак?
 Ой так, Ой так, ой так їдять мак.

А вже сонце котиться
Українська народна пісня (жнивна)

Рухливо
tr

А вже сон - це ко - тить - ся, нам до - до - му
 хо - четь - ся. Наш па - не, наш нам до - до - му час.

А вже сонце котиться
 Нам додому хочеться.
 Приспів: Наш пане, наш
 Нам додому час
 А вже час і пора,
 Зійшов місяць із двора.

Приспів:

А вже сонце на пшениці,

Пусти, пане, молодиці.

Приспів:

А вже сонце за гору

Я додому вже піду

Приспів.

Сіяв мужик просо
Українська народна пісня

Помірно, весело

The musical score is written on two staves in 2/4 time. The first staff begins with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The tempo and mood are indicated as 'Помірно, весело'. The first line of music has a 'tr' (trill) over the first note, which is a C. The second line of music has a '2' over the first note, which is a C, and an 'F' over the second note, which is a D. The third line of music has a 'C' over the first note, which is a C, and an 'F' over the second note, which is a D. The lyrics 'Сі-яв мужик про-со, жін-ка ка-же — мак. Ой так' are written below the first staff. The second staff begins with a 'C' over the first note, which is a C, and a 'G7' over the second note, which is a D. The third line of music has a '1. C' over the first note, which is a C, and a '2. C' over the second note, which is a D. The lyrics 'чи не так, не-хай бу-де з про-са мак! // з про-са мак!' are written below the second staff.

Сі-яв мужик про-со, жін-ка ка-же — мак. Ой так

чи не так, не-хай бу-де з про-са мак! // з про-са мак!

Сіяв мужик просо
Жінка каже — мак
Ой так чи не так,
Нехай буде з проса мак! (двічі)
Злапав мужик рибу,

Жінка каже - рак
 Ой так чи не так,
 Нехай буде з риби рак! (двічі)
 Купив мужик чіпець
 Жінка каже – сак.
 Ой так чи не так,
 Нехай з чіпця буде сак! (двічі)
 Зцапав мужик сойку,
 Жінка каже – шпак.
 Ой так чи не так,
 Нехай з сойки шпак! (двічі)
 Купив мужик штани
 Жінка каже – фрак,
 Ой так чи не так,
 Нехай з штанів буде фрак! (двічі)

Летіла зозуля Українська народна пісня

Помірно

Ле - ті - ла зо - зу - ля та й ста - ла ку -

ва - ти, Ой то не зо - зу - ля,

1. Gm A7 2. Gm A7 Dm

то рід-на-я ма - ти. то рід-на-я ма - ти.

Летіла зозуля та й стала кувати,

Ой то не зозуля, то рідная мати. (двічі)
 Ой то не зозуля то рідная мати,
 Вона прилетіла дочку рятувати.(двічі)
 Якби мати знала, яка в мене біда,
 Вона б передала горобчиком хліба.(двічі)
 Горобчиком хліба, голубкою солі,
 Ой, мамо, ой, мамо, як тяжко без долі.(двічі)

Вийди, вийди, Іванку Українська народна пісня

Весело, жваво

Ви - йди, ви - йди, І - ван - ку,
 за - спі - вай нам вес - нян - ку! Зи - му - ва - ли,
 не спі - ва - ли — вес - ни до - жи - да - ли.

Вийди, вийди, Іванку,
Заспівай нам веснянку!
Зимували, не співали—
Весни дожидали.

Весна весна наша весна,
Та що ж ти нам принесла?
Старим бабам по кийочку,
А дівчатам по віночку!

Звила ж я віночок вчора
Звечора, звечора
З зеленого барвіночку
Та й повісила на кілочку.

Не щебечи соловейко

Слова В. Забіли

Музика М. Глінки

Помірно, співуче

Не ще-бе-чи, со-ло-вей-ко, під вік-ном бли-зень-ко,
не ще-бе-чи, ма-лю-сень-кий, на зо-рі ра-нень-ко.
Не ще-бе-чи, ма-лю-сень-кий, на зо-рі ра-нень-ко.

Не щєбєчи, соловейко,
Під вікном блєзєнько,
Не щєбєчи малюсєнький, (двічі)
На зорі ранєнько.

Твоя піснє дужє гарна,
Ти гарно співєш,
Та щасливий, спарувався (двічі)
І гніздєчко маєш.

А я бідний безталанний,
Бєз пари, бєз хати,
Не судилось мені в світі (двічі)
Весєло співати.

Ой прийшла весна

Українська народна пісня (веснянка)

Весело
mf Em Am H7 Em

Ро - зі - й - шлись хмар - ки, сон - це гля - ну - ло,
за - би - лось в гру - дях мо - є сер - день - ко.
Ой при - йшла вес - на, ой при - йшла крас - на,
при - нес - ла ме - ні щас - тя й ра - до - щі.

Розійшлись хмарки, сонце глянуло,
Забилось в грудях моє серденько.
Ой прийшла весна, ой прийшла красна,
Принесла мені щастя й радощі.

Защебетали пташечки мої,
Повеселіли сумні діброви,
Ой прийшла весна, ой прийшла красна,
Принесла мені щастя й радощі.

Зазеленіли поля рідні,
Та й засвітилися зірки срібні.
Ой прийшла весна, ой прийшла красна,
Принесла мені щастя й радощі.

ПІСЛЯМОВА

Одним із найдавніших видів усної народної творчості є календарно-обрядові пісні, які відображали кожен цикл хліборобської праці в різні пори року. Усі календарно-обрядові пісні відзначаються ліризмом.

Залишки первісної обрядовості згодом були змішані з християнськими обрядами й пов'язані з церковно-календарними датами християнських свят.

Якщо узяти східнослов'янську обрядово-календарну поезію, то ми побачимо, що сільські обряди, ігри, пісні хороводів до найостаннішого часу зосереджувалися навколо церковних свят: Різдва, Масниці, Паски, Трійці і інших. Не дивлячись на узгодження з християнськими святами, релігійний характер селянських обрядів зберігся і до цих пір.

Отже, в усіх жанрах весняного циклу, як у календарно-обрядовій творчості в цілому, поєднувалися архаїчні елементи з новими, прадавні погляди та вірування збереглися до нашого часу на рівні символів та образів. «Багатство руху, тісне об'єднання музикальної дії з пантомімою, з танком, хороводом, котре так сильно ще заціліло в весняних грах і хороводах, надає їм сильно архаїчний характер, таїть в собі, дійсно, багато старовинного, ембріонального – такого, що вводить нас в початки словесної творчості...».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бекина С. И. Музыка и движение: упражнения, игры и пляски для детей 5-6 лет: из опыта работы муз. руководителей дет. садов / С.И. Бекина, Т.П.Ломова, Е.Н.Соковнина. – Москва: Просвещение, 1983. – 288 с.
2. Ветлугіна Н.А. Музичний розвиток / Н.А. Ветлугіна. – Київ: Музична Україна. – 1978. – 255 с.
3. Вільчковський Е.С. Рух і музика: ігри під музику для дітей другої мол. та серед. груп дит. садка / Е.С. Вільчковський. – Київ: Муз. Україна, 1986. – 48 с.
4. Загвязинський В.І. Педагогічна творчість учителя / В.І. Загвязинський // Педагогічна творчість і майстерність : хрестоматія. – Київ : ІЗМН, 2000. – 168 с.
5. Ковалів В. Методика музичного виховання на релятивній основі / В. Ковалів. – Київ: Музична Україна, 1993. – 149 с.
6. Кушка Я.С. Методика музичного виховання дітей / Я.С. Кушка. – Вінниця: Нова книга, 2007. – 216 с.
7. Ланцюженко З. Рухайся, співай, втоми не знай: музично-ритмічні хвилинки та розспіванки для дітей / З. Ланцюженко. – Тернопіль.: Підручники і посібники, 2009. – 64 с.
8. Ликова І.О. Кольорові долоньки: програма художнього виховання, навчання і розвитку дітей / І.О. Ликова. – Харків: Ранок, 2007. – 128 с.

9. Масол Л.М. Методика навчання мистецтва у початковій школі : посібн. для вчителів // Л.М. Масол та ін. – Харків : Ранок. – 2006. – 256 с.
10. Музично-ритмічні рухи в дитячому садку / В.Г. Кукловська. – Київ: Музична Україна, 1990. – 144 с.
11. Олексюк О.М. Музична педагогіка: навч. посіб. / О.М. Олексюк – Київ : КНУКіМ, 2006. – 188 с.
12. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва. Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін / Г.М. Падалка – Київ : Освіта України, 2010. – 274 с.
13. Хлебнікова Л.О. Методика хорового співу у початковій школі : Методичний посібник // Л.О. Хлебнікова. – Тернопіль : Навчальна книга. – Богдан, 2006. – 216 с.
14. Шинкаренко А.І. Розучування пісень з музично-ритмічними рухами / А. І. Шинкаренко // Початкова школа. – 1999. – № 3. – С. 55.
15. Яскулко М.К. Вчимося співати : Збірник пісень для 1-4 класів / М.К. Яскулко. – Харків : Веста : Видавництво «Ранок», 2004 – 128 с.

ДОДАТОК

«Календарно-обрядові звичаї та свята українського народу у весняний період»

Тема заняття: «Календарно-обрядові звичаї та свята українського народу у весняний період»

Мета: формувати початкове уявлення про календар народних весняних свят; з'ясувати головні календарні обряди українців весняного періоду; поглибити та розширити знання учнів про народні свята різних циклів календарного року; викликати в учнів інтерес до традицій українського народу у відзначенні свят; відроджувати звичаї та обряди нашого народу примножувати його традиції ;

розвивати пам'ять, аналітичне мислення, творчу уяву, культуру зв'язного мовлення; вміння грамотно, послідовно, логічно висловлювати власні думки, почуття, спостереження; раціонально використовувати навчальний час; формувати кругозір, світогляд школярів;

виховувати шанобливе ставлення до традицій українського народу; прагнення відроджувати обрядовість свят; інтерес до усної народної творчості, почуття гордості за свій народ, любов до рідної мови; сприяти формуванню духовно багатой особистості.

Обладнання: Зал святково прикрашений. Українська хата, тин, піч, вишиті подушки, на стіні домашній килим, стіл застелений вишитою скатеркою, на лаві і долівці домоткані доріжки, з боку макети дерев прикрашені цвітом, біля тину і під деревами квіти, барвінок.

(Під веселу українську мелодію виходять ведучі)

Ведучий 1. Добрий день, шановні гості!

Ведучий 2. Ми раді Вас знову вітати на нашому святі!

Ведучий 1. Всім Вам бажаємо здоров'я!

Ведучий 2. І щастя повну хату.

Ведучий 1. Живіть всі багато років,

Ведучий 2. До золотого весілля,

Ведучий 1. А ми вас запрошуємо

Ведучий 2. На весняні народні свята.

(Звучить гімн України)

Ведучий 1. Слов'янські народи мають величезну духовну та культурну спадщину, яка складається зі звичаїв, традицій, фольклору. Українці не є винятком. Заглиблення в народну обрядовість предків – це святий обов'язок кожного етносу, адже розуміння цінностей свого народу впливає на планування майбутнього, на виникнення нових традицій.

Ведучий 2. Культурна спадщина України неповторна і самобутня. Для кожної пори року, для кожного свята притаманними були свої особливі традиції. Багатьма обрядовими діями супроводжується саме початок весни в Україні.

Ведучий 1. Весняний цикл календарних свят мав особливе значення, бо пов'язувався з закладанням майбутнього врожаю. Тому люди за допомогою обрядів та ритуальних дій намагалися всіляко прискорити прихід весни, тепла, дощу. Вони вірили, що весна принесе щедрі дари, коли її шанувати, співати їй хвалу, закликати її.

Ведучий 2. Здавна наш народ зустрічав весну з особливим настроєм, адже його хліборобська душа була надзвичайно чутливою до всього живого, що пробуджувалося з весною до нового життя.

Ведучий 1. Разом із пробудженням природи від зимового сну починається цикл весняних свят, що супроводжується піснями, іграми, хороводами. Якщо ви запам'ятали з нашого минулого свята, що вперше про весну наші предки почали згадувати на свято Стрітіння, (15 лютого), яке вважалось перехідним містком від зимового до весняного обрядового циклу: це був день першої зустрічі зими з весною.

Виходить хлопчик-українець й каже:

Перелетів лелека Десну – приніс нам красну весну!

Ведучий 2. Міфічний образ богині Весни поставав в уяві наших предків в образі прекрасної молодої дівчини або молодиці, тому що саме жінка дає початок життю.

Ведучий 1. А зараз ми покличемо теж весну до нас на свято.

(Виходять дівчинки-україночки, розповідають закличку)

1. Прийди до нас, весно,

Із радістю, із великою

до нас милістю,

Із житом зернистим,

2. Із пшеничкою золотою,

Із вівсом кучерявим,

Із ячменем вусатим...

Закликаючи весну, дівчатка запитують:

“Весно красна, що ти нам принесла?”

Весна відповідає(тримаючи в руках кошик із травами):

Принесла я вам літечко,

Зеленеє житечко,

Та хрещатий барвіночок,

Та запашненький васильочок.

Васильочок – для парубків,

Барвіночок – для дівчаток,

Любисточок – для любові.

(Дівчатка, які просили Весну про дари, також не лишалися в боргу. Вони дарують Весні дерев'яну ластівку в знак прославлення Весни. Весна залишається на святі.)

Ведучий 2. А зараз настав час розпочати ознайомлювати Вас із святами наших українців

Ведучий 1. Відгадайте загадку.

Де сніг з острівками, з дощем загуде,

Ще вітер зимовий блищить де-не-де,

Береза сережки свої розпускає.

Чи ви здогадалися, коли це буває? (У березні).

Так, правильно, це місяць – березень.

Березень-місяць мости поломить, весняну пісню річка задзвонить.

Ведучий 2. Ще відчутніші весняні мотиви у день 9 березня – найзнаменніше весняне свято – Віднайдення голови Іоанна Хрестителя, це свято ще називають – Обретіння. За народними повір'ями, з цього дня перелітні птахи починають «повертати голови додому».

Ведучий 1. Недаремно казали: «Діти – від хліба, птахи – до гнізда, а селяни – до плуга». Оскільки першими прилітали жайворонки, часом і до дня Обретіння, за їх польотом визначали врожай: якщо цей день жайворонки летіли високо над землею – на врожай, низько – на недорід.

(Учень розповідає старовинну веснянку).

Чом ти жайворонку,

рано з вирія вилітав,

Іще по горах сніженьки лежали,

Іще по долинах криженьки стояли!?

- Ой, коли пора прийшла,

Неволенька вийшла.

Ой, я тії сніженьки крильцями розжену,
Ой я тії криженьки ніжками потопчу!"

Ведучий 2. Але справжній прихід весни пов'язувався з появою перших птахів: прилітаючи з вирію, вони на крилах несуть весну-літо, а в образі птахів прилітають душі новонароджених та прабатьків, які охороняють врожай.

Ведучий 1. Приблизним початком весни вважався день преподобної мучениці Євдокії, або Явдохи, який припадає на 14 березня. За старим стилем Євдокії святкували 1 березня, а цей день вважали початком нового року, який приходить із пробудженням природи. У цей день прокидається байбак, але тільки вийде з нори, «тричі свисне й знову лягає на другий бік»; далі прокидається ховрашок; ще далі – риба хвостом лід розбиває.

(Діти розповідають про свято Явдохи).

1. (Тримає в руках малюнок байбака). Селяни ретельно стежили за поведками тварин у цей день. Вважалося, що в підобідню, коли пригріє сонце, має обов'язково прокинутися степовий байбак, вилізти з нірки й тричі просвистіти, а потім лягти на другий бік аж до Благовіщення. Отож, люди виходили в поле, щоб почути той посвист.

2. (Тримає в руках малюнок вівсянки) Наступною ознакою приходу весни вважалися пісенні трелі вівсянки. Якщо хтось почув її голос, то намагався сповістити сусідів, що чув поклик: «Діду, діду, сій ячмінь». З цього часу вже готували збіжжя для яркої сівби.

3. (Тримає в руках малюнок ластівки). Але найкращим благовісником все-таки були ластівки, що приносили на своїх прудких крилах весняне тепло. Цих пташок у селах вельми любили й шанували, вважаючи божими охоронцями осель. Батьки застерігали дітей:

– Якщо хтось візьме в руки ластівку чи її яєчко, у того обличчя вкриється ластовинням, а коли зруйнує гніздечко, з'явиться ряба віспа...

4. Так люди оберігали цих дуже корисних птахів та їх гнізда од дитячих пустощів. В той час діти, які не бажали, аби їхнє обличчя рябіло веснянками, побачивши ластівку, обов'язково вигукували: (Всі діти разом)- Ластівко, ластівко, на тобі веснянки, дай мені білянки!

І мерщій бігли вмиватися талою водою.

5. Старші жінки, закріпивши птаху, брали по грудочці землі, кидали на грядку, приповідуючи:

(Всі діти разом). – Кріп сію, кріп сію!

І на тому місці, за повір'ям, мала неодмінно зійти ця знадоблива для господинь рослина.

6. Був і такий звичай: той, хто на **Явдохи** побачить ластівку, мав узяти в жменю землі й жбурнути в неї, побажавши:

(Всі діти разом). – На тобі, ластівко, на гніздо, а людям – на добро!

Для того, щоб якнайскоріше з ярим теплом приходила весна.

7. За птахами вгадували і погоду: "стеляться" ластівки по землі - скоро затепліє і, отже, можна буде сіяти овес, "боятися" землі, себто літають високо - ще утримається холод. При цьому мала значення й кількість птахів, бо ж "Одна ластівка весни не робить".

Ведучий 2. В народної мудрості з Явдохами пов'язано безліч завбачень. Городники вважали, якщо під Явдоху висіяти на розсаду капусту, то вона не боїтиметься морозів. Те ж саме стосувалося й рільників, бо "Удова Явдоха виходить з плугом".

Ведучий 1. Яку ж погоду віщує вона?

(Виходять учні, по черзі розповідають прикмети)

- Як вода капає зі стріх, то ще довго буде холодно.
- Як вітер на Явдохи, такий буде і до Покрови .
- Якщо на Явдохи вітер теплий – на мокре, вітер з півночі – на холодне, крутитиме млини – так крутитиме снопи в полі; Якщо повіє од Дніпра (із заходу), то добре ловитиметься риба, а коли зі сходу – роїтимуться бджоли, з півдня – врожайний рік на хліб.
- Повний місяць з дощем – бути мокрому літові.
- Якщо ранок ясний – сій ранню пшеницю, в обід ясно – розраховуй на пізній засів.
- Якщо день сонячний – вродить пшениця, а похмурий – просо і гречка.
- Якщо біля порога калюжі води, то пасічники купатимуться в меду.

(Виходять діти й виконують танець-хоровод «Подольночка»).

Ведучий 2. Як бачимо, з весняною Явдохою пов'язано чи не найбільше народних завбачень та спостережень. Це цілком природно, адже «Один день весни цілий рік годує», а «Яка Явдоха, таке й літо».

Ведучий 1. Зайве когось переконувати, як ставилися наші діди до коней.

Ведучий 2. Одвічна любов до цих благородних тварин цілком природна: коні допомагали людям з давніх-давен обробляти землю, освоювати необжиті місця, перевозити вантажі, з ними вирушали в далекі мандри.

Ведучий 1. Саме тому серед багатьох інших покровителів тварин чільне місце посів святий Конон, його день припадає на 18 березня.

Ведучий 2. В цей день господиня передивлялася городне насіння.

Ведучий 1. На Кононовій днині – город сниться господині.

Проводиться гра « Краща господиня».

На тарілці насипані насіння: соняшника, гарбуза та квасолі, хто швидше відбере насіння, той переміг й має право називатися « Краща господиня (або господар)».

Ведучий 2. Справжні весняні мотиви, найповніше виражені в обрядах звучали від дня Сорока Святих Мучеників, що святкується 22 березня.

Ведучий 1. Про походження цього свята існує чимало трактувань. Очевидно, в давнину ця обрядодія була пов'язана з весняним рівноденням, яке суголосьне з сонячною активністю. Ми знаємо, що наші пращури особливо поклонялися сонцю – головному своєму богові. Під цю пору весна вже мусила перемогти зиму, хоча у природі нерідко бували й винятки. Тому з цього приводу казали: «Сорок святих ще принесуть сорок морозів».

Ведучий 2. На честь жайворонків напередодні або рано-вранці печуть з тіста сорок пташків і роздають дітям.

Ведучий 1. Наші предки вірили, що то в їх образі прилітають душі новонароджених і душі родителів – прародителів.

Ведучий 2. Про жайворонка наші діди - прадіди казали, що весною він бере соломинку у дзьобик, летить вверх до сонця Дажбога й співає: «Урожай, урожай, теплий дощ на врожай!»

Ведучий 1. Потім сідає на полі й показує де має бути врожай й мусить падати дощ.

Ведучий 2. За традицією, з цього дня зачинали співати веснянки.

(Виходить гарна дівчина з віночком, тримаючи в руках печеного жайвора, промовляє:

Благослови Мати Весну закликати

Весну закликати Зиму проводити

Весну закликати Зиму проводити
Зимонька в Возочку Літечко в Човночку.
Із краю кураю пташок викливаю:
Летіть, жайворонки,
До нашої сторони,
Спішіть ластів'ята
До нашої хати –
Весну зустрічати, зиму проводити!

(Присутнім роздають печених жайворонків)

Проводиться гра « Ой, летіла зозуленька».

Діти стають парами, пара біля пари й творять коло. Посеред кола ходить Зозуленька. При слові «забере» всі пари розбігаються й кожна дитина шукає собі нової пари, Зозуленька також. Хто не знайшов пари, стає Зозулею, гра починається заново. Ті самі гравці не можуть залишатися в парі. Не можна вибирати найближчу дитину. Не можна відмовлятися ставати парою із Зозулею.

Ой летіла зозуленька через сад,
розпустила пір'ячко на весь сад.

Ой, хто теє пір'ячко підбере,
а той сиву зозуленьку забере.

Ведучий 1. 30 березня – Олексія – людини Божої. За народними прикметами, до дня Олексія приходить справжнє тепло, тому народ дав цьому святу ще одну назву – Теплою Олексі. І, якщо ви зараз запитаете в літніх людей, коли має наступити справжня весна, то вони не замислюючись скажуть – на Олексі.

Ведучий 2. Цього дня чекали з особливим нетерпінням. Хлібороби зранку, зодягнувшись у святкове вбрання вітали один одного із весною і теплом.

Ведучий 1. У цей день люди весь одяг виносили на двір сушити. Казали так: «хто в цей день просушить одяг, то цілий рік збережеться гарним».

Ведучий 2. А обов'язком кожного пасічника було в цей день виставити вулики на пасіку, щоб бджоли зробили перший обліт.

Ведучий 1. Крім того, вважалося, що на Олексу повертаються з вирію журавлі, і діти намагалися їх затримати, щоб вони поселилися саме в їхній місцевості.

Ведучий 2. Існував такий звичай: дівча, котра побачила птаха, гукала:

«Веселик! Веселик!» – тим самим вона нібито буде цілий рік веселою. Якщо ж скаже: «Журавель!», то постійно журитиметься аж до наступної весни.

Запам'ятайте це, щоб не журитися.

Ведучий 1. А зараз Весна проведе з вами весняну забавлянку. Ви повинні повторювати останнє слово й рухи, які покаже Весна.

Зажурилися бурульки: Кап! Кап! Кап! (плескають в долоні)
Снігові зробилось мулько: Хляп! Хляп! Хляп! (топотять ногами)

Пташка сіла на галузку: Ців! Ців! Ців! (стукають по плечах)

Промінець мені на руку Сів! Сів! Сів! (показують долоні)
Я промінчика швиденько – Хап! Хап! Хап! (хапають руками)

А він – зайчиком од мене: Ха! Ха! Ха! (сміються)

Засміявся враз охоче Сонечком усіх лоскоче День! День! День! (стрибають)

А Весна вже у дзвіночки Дзень! Дзень! Дзень!

Ведучий 1. До весняної сівби готувалися заздалегідь. Переглядали зерно, лагодили сільськогосподарський інвентар, аби все було в порядку.

Ведучий 2. Перед тим як виїжджати в поле, вся родина збиралася в хаті, перед образами запалювали свічки і молилися Богові. Потім свяченою водою кропили волів

чи коней. Виїжджаючи, співали пісень жартівливого змісту:

(Виходить хлопчик й розповідає)

В понеділок поїхали,
А в вівторок приїхали,
Вранці в середу орали,
В четвер плуга поламали,
У п'ятницю волів погубили,
А в суботу волів знайшли
І додому пішли...

Ведучий 1. Коли доорювали до дороги, то вдавалися до замовлянь, прикликаючи собі "віщим словом" удачу. Завершувався день святковою вечерею. Погоничеві обов'язково діставався подарунок: картуз чи сорочка.

Ведучий 2. Ранньої весни священник відслужував молебень з освяченням хлібних зерен. Збираючись сіяти, одягали сорочки, в яких причащалися під час останнього говіння в церкві. Робилося це для того, щоб не було бур'яну і будяків поміж хлібом.

Ведучий 1. Перед сівбою, як і перед оранкою, вся сім'я молилася Богові. Господар брав у руки хрест (хлібчик відповідної форми, спечений на середохресному тижні) і клав його в борозну на завороті – там, де востаннє повернувся плуг. Потім ставав обличчям до сонця і читав "Отче наш", набирав повні жмені зерна і кидав його навхрест, примовляючи: Уроди, Боже, і на чужу долю! Відтоді починав сіяти.

Ведучий 2. А коли починав волочити, обійшовши ниву навкруги, то зупинявся біля "хреста", брав його в руки, кидав шапку і хрестився. Потім ламав крест" на шматки, розмочував у воді, їв сам і давав їсти всім учасникам сівби, включаючи й тварин.

Ведучий 1. Засівати ниву годилося натщесерце, щоб хліб родив. і з молитвою, щоб хліб чистим був. Не можна було лаятись та кричати навіть на тварин, бо будяки родитимуть.

Ведучий 2. Ритуали, що супроводжували першу оранку та сівбу, мали незначні варіації по території України, але скрізь це були урочистості з молитвами до Бога, пройняті почуттям шани до своєї праці. Відчутно трансформоване, свято збереглося до наших часів.

Ведучий 2. Святість першого посіву відображена в багатьох прислів'ях та приказках.

(Виходять діти й розповідають).

- Що посієш, те й пожнеш.
- Як посієш рідко, то вродиться дідько.
- Весною не посієш – восени не збереш.
- Хто сіє, той віє, хто не сіє, той скніє.
- Одна стара правда на світ буває: хто не посіє, той не збирає.

Ведучий 2. Вже пташки повернулися в наш край.

Про весну співають поле й гай.

Ніжаться на сонці трави, квіти,

Вже настав ласкавий місяць - (квітень)

Ведучий 1. Квітами квітень всіх привітає, усі садочки порозквітає.

Ведучий 2. Сон на зиму відклади, а діло в квітні зроби.

Ведучий 1. Квітневий день рік годує.

Ведучий 2. 7 квітня – Благовіщення. Одне з найбільших православних свят, яке пов'язано з благою вістю, яку повідомив Діві Марії Архангел Гавриїл.

Ведучий 1. Благовіщення – важлива віха землеробського календаря українців. До цього свята лелеки звичайно прилітали з вирію та починали вити гнізда. Існувало повір'я,

Ведучий 2. За народними уявленнями, лише після Благовіщення можна було розпочинати польові роботи. Раніше ж "турбувати" землю вважалося великим гріхом.

Ведучий 1. Згідно з народними повір'ями, на Благовіщення прокидається земля, яка до цього часу відпочивала. Після божого благословення пробуджується природа. Працювати забороняється, навіть пташки в цей день не в'ють своїх гнізд.

Ведучий 2. На Благовіщення також побутував звичай відпускати на волю пташок. Будь яка тварина, чи то кінь, чи то собака, народжена на Благовіщення, буде мати якийсь недолік.

Ведучий 1. Ні в якому разі не можна було позичати вогонь, бо тоді пожежі вашій оселі не уникнути. Якщо до Благовіщення люди ще чекали приходу весни, то після вважалося, що вона вже остаточно утвердилася у своїх правах, хоча зима все ще може втрутитися в її володіння.

Ведучий 2. А ще люди казали:

(Виходять учні та розказують прислів'я)

1. "На Благовіщення весна зиму остаточно переборолала" чи "Богослов зиму руйнує".
2. Яка погода на Благовіщення, така і на Великдень.
3. Гарна погода – гарний урожай.
4. Якщо на Благовіщення лежить сніг – літо не врожайне.
5. На Благовіщення птиця гнізда в'є.
6. Благовіщення без ластівок – холодна весна.
7. На Благовіщення чорногуз прилітає і ведмідь встає.
8. Коли на Благовіщення дощ, то вродиться жито і гриби, а коли мороз – огірки.
9. Якщо посіяти напередодні Благовіщення горох, – буде рясний і помічний.
10. Коли досвід на Благовіщення без вітру й тепла, – буде гарний врожай.

Ведучий 1. "Бог, – казали селяни, – у цей день благословляє рослини, і все починає рости". Та все ж застережливі хлібороби нагадували: « На Благовіщення зими не лай, а саней не ховай».

Ведучий 2. Слідом за Благовіщенням заступає Благовісник – 8 квітня, який вважали володарем блискавок.

Ведучий 1. З приходом Благовісника можна було щодня чекати грому та блискавок. Здавна вважалося, що вони пробуджують землю.

Ведучий 2. Селяни саме в цей день несли насіння зернових до церкви на посвяту, а потім перемішували освячене з рештою збіжжя.

Ведучий 1. До річці це вже була пора ранньої сівби яровини, зокрема ячменю та вівса.

Проводиться гра «А ми просо сіяли».

Дівчатка та хлопчики розділяються на дві однакові групи. Гравці з першої групи співають і наступають на супротивників, роблячи вперед кілька кроків і знову відходячи, гравці другої команди відповідають, виконуючи ті ж рухи.

– А ми просо сіяли, сіяли,

Ой див, Ладо, сіяли, сіяли.

– А ми просо витопчем, витопчем,

Ой див, Ладо, витопчем, витопчем.

– Та як же вам витоптять, витоптять?

– А ми коні випустим, випустим.

– А ми коні злапаєм, злапаєм.

– Та чим же вам лапати, лапати?

– Ой шовковим неводом, неводом.

– А ми коні викупим, викупим.

– А за що вам викупить, викупить?

– А ми дамо сто срібних, сто срібних.

– Не візьмемо й тисячі, тисячі.

– А ми дамо дівчину, дівчину.

– А ми дівчину візьмемо, візьмемо.

Ведучий 1. Серед свят річного циклу день Руфа, яке припадає на 21 квітня, найбільш загадкове.

Ведучий 2. Існувало повір'я, що в цей день являються із землі загадкові Руфи – невизначені істоти.

Ведучий 1. Вважали. Що в цей день присвячений шануванню диких звірів, а особливо плазунів.

Ведучий 2. Господині в цей день вперше виносили на двір маленьких курчат та гусенят із зав'язаними очима, щоб ворони та шуліки – осліпли.

Ведучий 1. А, якщо вперше побачили журавля, брали грудочку землі, розмішували її з просом – вірили, що коли його висіяти, то воно щедро заврожаїться.

Ведучий 2. А дівчатка, почувши грім, бігли вмиватися й утиратися червоним рушником, щоб щоки були рум'яні.

Ведучий 1. А чоловіки – притулялися до дерева, щоб під час жнив спина не боліла.

Ведучий 2. Люди вважали, що в цей день зерно рушиться, тобто іде в ріст.

Ведучий 1. В цей час квітне багато квітів, трава йде також в ріст. У народі вважалось, що « топтати ряс» – це означало жити, мати здоров'я. Ми проведемо старовинний обряд «Топчу ряс» й попросимо в Бога здоров'я.

Проводиться обряд « Топчу ряс».

На підлозі лежить трава, діти із словами :

Топчу, топчу ряс, ряс,

Бог здоров'я дасть, дасть,

Ще буду топтати,

Щоб на той рік діждати.топчуть ряс.

Ведучий 2. Все ближче і ближче кінець Великого посту. Віддавна особливу радість приносили шоста неділя

і останній перед Великоднем тиждень, який має кілька народних накличок: Чистий, Жилавий, Білий, Вербний, Квітний.

Ведучий 1. Згідно з християнським вченням у цей час Спаситель Христос в'їжджав до Єрусалиму на ослику, і миряни устеляли перед ним дорогу пальмовим листям. Оскільки в Україні пальми не ростуть, то їх замінили вербовими гілками.

Ведучий 2. Як ми знаємо, це дерево здавна вельми шановане серед нашого народу, тому що воно перше сповіщає про прихід весни. Відтак на Вербну неділю в усіх церквах відбувається урочистий обряд посвячення ритуальних галузочок. Після богослужіння, на яке сходились усі мешканці села, «бо гріх не піти до церкви, як святять вербу», – батюшка скроплював гілочки свяченою водою.

Ведучий 1. Першими намагалися взяти гілочки діти, адже кому дістанеться найбільша, «той буде найщасливішим». При цьому годилося відщипнути пухнастого котика і проковтнути, «щоб горло не боліло і не наростали гулі». Кому дісталась суха гілка, то це значило, що у господарстві не вестимуться вівці.

Інсценізація.

(Вибігає маленький хлопчик, тримаючи в руках гілочки верби, легенько б'є дітей).

Діти: Хто ти?

Хлопчик: Я весняний Вістунець, прийшов сповістити, що увесь хрещений люд готується до найкращого свята, – до Великодня.

Діти: А чого б'єш?

Хлопчик: Хіба це я? Це свячена вербиця. Навесні, як тільки пригріє сонечко, вона першою прокидається. Її пухнасті котики будять усіх до роботи: "Вставай!

Вставай! Настав Білий тиждень! – гукають вони. – Час веснувати! Час орати і сіяти!" Тож і ви не зволікайте, бо:

Не я б'ю – верба б'є,

За тиждень – Великдень,

Недалечко червоне яєчко (легенько б'є дітей).

Будь велика, як верба,

А здорова, як вода,

А багата, як земля.

Не я б'ю, верба б'є,

За тиждень Великдень.

Ведучий 1. Посвячені гілки верби затикали також у хліві та стайні, «щоб нечиста не правувала, а шутка захищала хату, хлів, двір од пожежі». Решту ж клали за образи на покутті. Вважалося що це дерево вельми помічне від багатьох недуг і має неабияку магічну силу.

Ведучий 1. Після вербної неділі нерідко верталосся похолодання. Про це нагадують і іменні прислів'я:

(Діти виходять й ознайомлюють із прислів'ями)

- Прийде тиждень Вербовий – обери віз дубовий.
- Дме вербич – кожух тербіч.
- Прийшов Вербич, два кожухи тербіч.
- Пришла Вербниця – назад зима вернеться.

Ведучий 2. Останній перед Великоднем тиждень називається **Страсним** на честь святих страстей Господніх. Кожен його день наближує нас до урочистої надії-Світлого Христового Воскресіння. Це тиждень найсуворішого посту.

Ведучий 1. Ось чому в народі останній тиждень посту зв'язаний з багатьма обрядодіями. Починаючи з понеділка, кожен день мав своє призначення. Серед них особливо визначилися Чорна середа. Чистий або живильний, четвер, Великодня п'ятниця або страсна, або Великодня субота. Коротко зупинимося на деяких особливостях цього тижня.

(Учні ознайомлюють з особливостями кожного дня).

Учень 1. У понеділок, особливо для жінок, день починається рано. Ще до сходу сонця мати будила дочок, нагадуючи, що «Не далеко красне яєчко», а тому потрібно «помити хату». Вмившись, господар ниці починали білити стіни та стелі, змащувати жовтою глиною долівку, а рудою обводили підвалини в хаті та призьбу на дворі. Натомість мили лаву, стіл, мисник, двері і підвіконня. Після обіду йшли в город, щоб до Чистого четверга посіяти все насіння.

Пісня-сварка Уляни і Мотрі (інсценізація).

Мотря. Ой, Уляна, Уляна, в тебе в хаті погано!

Уляна. Брешеш, брешеш, сусідко, що в мене в хаті гидко!

Мотря. Горщики під лавкою поросли отавкою,
Мисочки на полиці поросли печерицями.

Уляна. Чи ж я не хазяйка, чи не господиня?

Сім днів хати не мела, печі не топила!

Мотря. Подивіться на неї, премудрую швачку,
Віник на кілочку, а мисник – в куточку!

Уляна. Гарна я хазяйка, добра господарка!

Як прийде Великдень, буде в мене гарно.

(Прибирає кімнату).

Учень 2. Другого дня, у вівторок жіноцтво золило, прало і прасувало білизну. Годилося також винести з хати й пополоскати все шмаття, підготувати до празника святковий одяг. Чоловіки тим часом працювали в полі й заготовляли найкращі дрова для випікання пасок.

Учень 3. Середа - була своєрідним завершувачем найосновніших робіт. У середу під вечір вже годилося впоратися з городом, навести лад у хаті, і привести її зовні. У вечері починали вчиняти тісто для пасок та інших обрядових виробів, дівчата вибирали яйця для крашанок та писанок і готували віск, писали, природні барвники,

до Великодня годилося зробити стільки писанок, щоб можна було подарувати хлопцям, хрещеникам навіть випадковим людям, котрі завітають на погостини.

Учень 4. У чистий четвер обов'язково годилося готувати паски. Існував звичай, що саме в цей день збирали все старе. Непотрібне, ретельно вимітати сміття в садках, городах та на подвір'ї і спалювати його, щоб очистити від морозу та зими.

Інсценізація дівчатами уривка "Великодній четвер".

– Йде Великдень, йде, дівчата! Будемо писанки писати. Писаночки-крашаночки напишемо.

– А й справді! Сьогодні ж Великодній четвер! Якраз писанки писати! Писанки, розмальовані в цей день, будуть довго зберігатися.

– Дівчата, а де ж ми фарби візьмемо?

– Ось я маю жовту. А виварила її з кори дикої яблунки, що росте в мене в садочку.

– А мене бабуся навчила робити зелену фарбу. Для цього треба мати луску молодого соняшника. А ще принесла темну – із дубової кори.

– А я принесла фіолетову – з кори чорної вільхи.

Учень 5. У Великодню п'ятницю родинне життя набувало особистого настрою. Люди намагалися вести розмову в помірних тонах – не кричати, не лаятися, не встрявати в суперечки. У цей день, окрім дітей, ніхто не їв, не дзвонили у дзвони, хіба що били в «клепала» – дерев'яну чи бляшану дошку. Увечері майже всі йшли до церкви на Плащаницю. З суворим і присумленим обличчям мовчки слухали «Плач Богородиці» і приглушене читання Євангелії, адже веселитися не випадало, «бо Христос на розп'ятті...».

Повернувшись з відправи, трохи підкріплювались і знову бралися за роботу; не годилося лише шити, прати, прясти та стругати, «бо то великий гріх».

Учень 6. Нарешті надходила Велика субота, яка власне й завершувала Чистий тиждень. В обов'язки господаря входило насукати свічок і зладнати добрий – кошик для посвяти. Жінки ж фарбували крашанки в лушпинні цибулі. Шкаралупу з яєць, що тріснули або розбилися відносили до річки й пускали на воду, що завтра Великдень.

Хоч крашанки фарбували в різні кольори, але перевагу віддавали червоному, «бо він нагадує кров Спасителя». Люди вірили, що в свяченому яйці знаходяться сорок милостень, і там перебуває Дух святий, а тому лушпиння зберігали й підкурювали ним людей та худобу від пропасниці.

Учень 7. У суботній день найбільше трудиться піч-гріється вода, готується смажене й варене їство, печуться чорні паски, паляниці, запікаються писанки. Крім того, якщо в четвер не вдалися жовті паски, то їх повторно виробляли в суботу. Не випадково мовиться: «Шити, білити, а завтра Великдень» непомітно спливає день. Як тільки в оселі згустились сутінки, на покуті запалюють божницю, яка горітиме цілу ніч.

В суботу люди жили передчуттям великої радості, «що недалечко красне яєчко» - прихід довгожданого Великодня.

Ведучий 1. Великдень – свято свят і торжество торжеств, приурочене пам'яті воскресіння Ісуса Христа. Це свято є одним із найбільших свят у християнській релігії.

Святкують Великдень переважно у квітні, тому що Великодні дні не дотримуються певного числа – вони залежать від довготи м'ясниць, а тому можуть бути зміщені в часі.

Ведучий 1. Великдень називають ще Великим Днем, або Паскою. Остання назва походить від обрядового печива – паски, яка спеціально випікалася до цього дня. Великдень – родинне свято. На нього повинна зібратися родина, долаючи всі перешкоди. Кажуть, що й сонце на radoщах у той день не

заходить, тому цей день такий «великий». Це свято в родинах українців завжди було пов'язане з глибоким осмисленням життя людини на Землі.

Ведучий 2. Напередодні Великодня виготовляли писанки, крашанки, мальованки, їх не лише святити в церкві, а й обмінювались ними, немов великодніми картками-привітами.

Ведучий 1. У святкові дні дівчата починали водити хороводи під супровід розлогих пісень. Меншим дівчатам дозволяли грати в скакалки. Ці забавки тривали до того часу, доки не обсадяться городиною.

Ведучий 2. Воскресіння Христа – перемога Божої Правди. А традиційний Великодній привіт: "Христос Воскрес" – "Воістину (справді) Воскрес", – замінюють часто: "Христос Воскрес! – Воскресне Україна!". Свята Пасха йде до хати, будемо Великдень справляти.

Ведучий 1. Невід'ємною частиною Великоднього свята були і є крашанки і писанки. Яйце – це символ весняного відродження природи, зародження життя, продовження роду. Писанки ніколи не варять, щоб не вбивати живу силу зародка. На них сонце зображували у вигляді кола, зірку – у вигляді променів, воду – у вигляді хвиль.

Ведучий 2. Крашанки розфарбовували у різні кольори.

(Виходять діти-крашанки).

1-й учень. Червоний – радість життя, надія, любов. Найбільш розповсюджений колір.

2-й учень. Жовтий уособлював Місяць і зорі, а в господарстві – урожай.

3-й учень. Блакитний – символ неба, води, простору, вітру, здоров'я.

4-й учень. Зелений – колір весни, пробудження природи, надії, радості буття.

5-й учень. Чорний – символ землі, й родючості.

Ведучий 1. Писанок та крашанок робили багато і дарували всім добрим людям в день Великодня. Існує чимало прикмет і прислів'їв, пов'язаних з цим святом.

1-й учень. Коли на Великдень ясно світить сонце, то через три дні піде дощ.

2-й учень. Коли на Великдень дощ або хмари, буде Врожай.

3-й учень. Коли на Великдень спить господар, то виляже пшениця, а якщо господиня – льон.

Ведучий 2. У передвеликодню ніч майже не спали, заборонялося спати і після урочистого сніданку. Вважалося, що хто засне у перший день

Великодня, той проспить своє щастя, або хотітиме спати під час косовиці, або йому пшениця виляже в полі, гадаймо, хто спав на Свят-вечір надворі Солому, тому краще мала вродити яра пшениця. А якщо спатиме на Великдень, то пшениця, навпаки, виляже. Між цими обидвома науками дотримання звичаю є прямий зв'язок: вшанування чи невшанування покійних предків. У першому випадку живих чекала нагорода – добрий урожай пшениці, у другому — навпаки, покарання.

Ведучий 1. Світло горіло цілу ніч. А в церкві відбувається святкова служба. У давнину вважали, що на Великдень має грати сонце, а тому люди перед його сходом відчиняли віконниці; щоб упустити до хати царя неба, який приносить у дім щастя і здоров'я.

Інценізація

Дівчинка Улянка (з квіткою на голові).

Всі готуються у хаті.

Я вже йду на двір.

Зелень свята задивилась

У синій простір.

Хлопчик Сергійко.

Ой, сестричко малесенька,

Яка ж бо ти гарнесенька!

За косою барвіночки,

Ще й біленькі рученьки.

Дівчинка Улянка.

На святу неділеньку зібралися.

Будем паску святкувати,

Весну красну звеличати.

Ведучий 2. На Великдень у церкву збирались всі: і старі, і малі. (*Задзвеніли дзвони*). Чуєте, як радісно дзвони грають? Вони нам сповіщають: Христос воскрес! Воістину Воскрес!

(Діти декламують вірш «Христос Воскрес!»)

1.Христос Воскрес! Усе радіє,

Сміється сонечко з небес,

Прозора річечка леліє

– Христос Воскрес! Христос Воскрес!

2.В траві фіалочки зітхають

І пролісок тремтить увесь,

Розквітла яблунька аж сяє

– Христос Воскрес! Христос Воскрес!

3.Дзвенять пташки у полі, в лісі;

І дзвін співає до небес,

Де білі хмарки розплилися

– Христос Воскрес! Христос Воскрес!

М. Верес

Проводиться Великодня гра.

Діти стоять в колі, у кожного в руці крашанка.

Переможцем стає той, в кого крашанка залишиться цілою.

Ведучий промовляє слова.

Стали діти у кільце.

В кожного в руках яйце.

Марті випало на славу

Розпочати цю забаву,

Дуже милу, престару

Великодню гру.

Ходить дівчина кільцем

І постукує яйцем...

Що не стукне – трісь і трісь, –

Яйця тріскають чийсь...

Мартине – ціле, тверде, –

Марта рада далі йде...

Стук-стук-стук...

І раптом – хресь!

Гру продовжує Петрусь.

Стукнув всього

Разів три

І так само вийшов з гри.

За Петром пішов Максим,

Декілька дівчат за ним...

В Олі писанка ціла,

Оля в грі перемогла!

А тепер, відомо всім,

Всі за стіл до Олі в дім

Їсти яйця, все що є...

Просить цей, що виграє.

Марія Хоросницька

Ведучий 1. Найпоширенішими забавами у великодні дні були дівочі хороводи у супроводі весняних обрядових пісень. У різних місцевостях їх називали по-різному: в східних районах – веснянками, в Галичині – гаївками, ягілками, гагілками.

Діти виконують гаївку «Вербовая дощечка».

Вербовая дощечка, дощечка,
Ходить по ній Насточка, Насточка,
На все поле леліє, леліє,
Звідки милий приїде, приїде.
Звідки милий приїде, приїде.
Щось Насточці привезе, привезе.
Червонії чоботи, чоботи,
Косівської роботи, роботи.
А в Косові роблене, роблене,
А у Львові ношене, ношене.
Як Насточка бувала, бувала,
Вся діброва палала, палала.
Ідїть, дівки, гасити, гасити,
Цебром воду носити, носити.
Скільки в цебриці водиці, водиці,
Стільки в дівках правдиці, правдиці.
Скільки в цебрі дощечок, дощечок,
Стільки хлопцям болячок, болячок.
Скільки в решеті водиці, водиці,
Стільки в хлопцях правдиці, правдиці.

Ведучий 2 . Переходячи від покоління до покоління, пісні, хороводи, ігри поступово утворили специфічний обряд. Навесні пробуджується земля, оживає природа. Після холодних і довгих зимових днів, що минали колись у тісних хатах, молодь нарешті отримала можливість вийти на зелену леваду, погрітися на сонечку, заспівати і затягти гру.

Проводиться гра-хоровод «Чому, Галю, не танцюєш?»

-Чому, Галю, не танцюєш, Галю, Галю?

- Бо не маю черевичків, кавалеру.

- Я ти куплю черевички, Галю, Галю.

- А я тобі потанцюю.

І васпану подзенкую, кавалеру.

- Чому Галю не танцюєш, Галю, Галю?

- Бо не маю сорочечки, Галю, Галю.

-Я ти куплю сорочечку, Галю, Галю.

- А я тобі потанцюю

І васпану подзенкую, кавалеру.

(Далі хоровод навколо дівчини Галі веде такий же співдіалог про спідниченьку, запасочку, коралики, хустяночку.)

Ведучий 1. У великодній понеділок люди ходили один до одного в гості, обмінювалися писанками. Цей день називався волочильним. Ще є назви понеділка – це "обливний", бо в цей день за стародавнім звичаєм хлопці обливають дівчат водою гробки, проводи, діди. У цей день дуже людно на кладовищах.

Ведучий 2. Продовжуємо далі.

А в цім місяці підрят

Маємо багато свят.

Зеленіють буйно трави,

То іде веселий (Травень).

Ведучий 1. Гей, травень прийде у дні чудові, простелить всюди трави шовкові.

Ведучий 2. За церковним календарем травень розпочинається із свята 5 травня – дня святого апостола Луки.

Ведучий 1 . В цей день водили хороводи, співали пісень. А ще цей день нагадував господарям, що незабаром

прийде той день, коли доведеться затягнути пасок до нового врожаю.

Ведучий 2. Бо казали так: «Дочекалися Луки: ні хліба, ні муки».

Ведучий 1. Святковий весняний календар увібрав безліч імен. А найвідоміше – Юрій.

Ведучий 2. 6 травня – свято побідоносця Юрія. Весняний Юрій вважається захисником та покровителем землеробства і тваринництва, оберігачем полів та врожаю, бджіл і медоносів.

Ведучий 1. З днем Юрія пов'язаний обряд вигону на поле худоби. Цьому процесу наші предки надавали особливого значення. Однією з найбільш шанованих професій були пастухи. Так як корови відіграли роль годувальниці роду, своєрідної берегині.

Ведучий 2. Із святим Юрієм був такий обряд: у пообідню священник та миряни робили хресний хід на поля. Священник читав молитву « на щедрий врожай та рясні дощі», обходив поле й скроплював його водою.

Ведучий 1. Позакінченню обряду чоловіки та жінки, діти, взявшись за руки хиталися в різні боки й промовляли колядку:

Святий Юрій по межах ходить,

По межах ходить та жито родить.

Із єдиного колосочка да буде жита бочка!

Христос воскрес, святий Юрій Син Божий!

Ведучий 2. З ярими колосковими намагалися впоратися до Борисового дня, що припадає на 15 травня.

Ведучий 1. А про того, хто не впорався у ці строки, кепкуючись казали: Який з нього хазяїн, коли він на Бориса та Гліба сподівається хліба».

Ведучий 2. 22 травня весняний Микола. У народному календарі, як відомо, існує два дні Миколи: зимовий Микола 19 грудня і весняний 22 травня.

Весною церква святкує мощей Миколи-чудотворця з міста Лікія в італійське місто Бар.

Ведучий 1 . Про цей день існують такі прислів'я :

Ведучий 2. У кожному році два Миколи: на першого Миколи (22 травня) холода не буває ніколи, а на другого (19 грудня) тепла не буває ніколи.

Ведучий 1. Два Миколи: один з травою, а другий з морозом.

Ведучий 2. З нагоди цього дня коней виводили на сільські майдани, де піп скроплював їх водою. А після цього виїздили в поле і вчиняли скачки, щоб нечиста сила коней не мучила.

Ведучий 1. Про ярого Миколу в народі побутувало чимало прислів'їв.

Учні по черзі розповідають прислів'я.

1. Держи сіно до Миколи – не побоїшся зими ніколи.
2. До Миколи не буде літа ніколи.
3. До весняного Миколи не можна купатися ніколи.
4. Прийшов Миколай – коней випасай.
5. До Миколи нема добра ніколи.
6. Як не вбачиш до Миколи колосу, то буде плачу й голосу.
7. Не хвались на Юрія посівом, а хвались на Миколи травою.
8. Після Миколи не пускай на сіножать коней ніколи.
9. Від Миколи до літа дванадцять приморозків.

Ведучий 2. В арсеналі наших пращурів було безліч рецептів від різноманітних хвороб та недугів, які виліковувалися за допомогою лікарських трав.

Ведучий 1. Збирали трави в окремо визначені дні.

Ведучий 2. Один з таких днів – день святого апостола Симона Зілоти, або ще його називають – Симонове зело, яке відзначають 23 травня.

Ведучий 1. Народна традиція пов'язує назву не з іменем апостола, а зі словом «зілля», можливо, «золото». До речі, у цей день може пощастити — людина зовсім випадково знайде скарб. За народними уявленнями, цього дня чарівниці та знахарки йдуть до лісу збирати магічне зілля. Збирати чудодійні рослини слід правильно: спочатку перед рослиною стати обличчям до сходу сонця, а потім обернутися на захід і зірвати рослину, супроводжуючи дії спеціальними примовляннями, і зібране зілля вживають від усяких хвороб.

Ведучий 2. Після того як усе необхідне зілля зібране, і молодіці, і старі баби сідають до святкового столу. Іноді роблять навпаки: спочатку готують усілякий смачний харч, а потім ідуть разом до лісу.

Ведучий 1. Старі люди кажуть, що збирати чарівне зілля необхідно обов'язково без одягу, оскільки в противному разі рослини не матимуть сили при лікуванні. Тільки дітям дозволяється не роздягатися. Ще одна умова: зібрати зілля треба до того, як роса впаде, бо після вже воно сили не матиме.

Ведучий 2. А які лікарські рослини ви знаєте? (Відповіді глядачів)

Проводиться гра «Знавець лікарських рослин»

Лікарські рослини зібрані у букет, необхідно всі назвати. Хто перший – той переміг.

Ведучий 1. Селянина завжди дуже цікавила літня погода. Адже від того, якою вона має бути, значною мірою залежала доля врожаю.

Ведучий 2. Існували прогностичні свята, й винятком не був день святого Мокія – 24 травня.

Ведучий 1. Святий Мокій вважався надійним провісником літньої погоди.

Ведучий 2. З цього приводу існували такі повір'я.

Учні по черзі розповідають прислів'я.

1. Мокіїв день мокрий – все літо буде мокрим.
2. Якщо на Мокія впаде дощ, то буде сорок днів падать.
3. Якщо сонце в цей день сходить червоно, то літо буде грозове й пожарне.
4. Хто на Мокія поле грядки, той матиме добрий пожиток.

Ведучий 1. А ще в цей день дуже пильнували за тим, щоб у цей день висіяти соняшникове насіння.

Ведучий 2. Ми зараз теж покличемо дощик на врожай.

Проводиться гра-закличка « Іди, іди дощику».

Іди, іди, дощику,
Зварю тобі борщику
У новому горщику,
Винесу на дуба,
Покличу голуба.
Голуб буде пити,
Дощик буде лити.
Поки голуб прилетить,
То голубка відлетить.
Тобі каша, а нам борщ,
Щоб ішов густенький дощ!
Іди, іди, дощику,
Зварю тобі борщику
В зеленому горщику.
Цебром, відром, дійницею
Над всякою пашницею.

Ведучий 1. Найкращим періодом для посіву гречки вважався кінець травня, а саме: на Лукерію.

Ведучий 2. Цей день приходився на 23 травня. Здавна гречка була однією з найпопулярніших культур українців.

Ведучий 1. Висівали її майже в кожній родині. А скільки з цієї крупи виготовляли блюд – безліч.

Ведучий 2. А які ви знаєте блюда із гречаної крупи? (Глядачі відповідають).

Ведучий 1. А ночі в цю пору стають дуже паркими, тому починають з'являтися комарі. Про це нагадує прислів'я – Лукерія прилетіла й припала до тіла.

Ведучий 2. Завершувався весняний обрядовий цикл важливим церковним святом - Вознесінням. Це свято не тримається числа, воно припадає на сороковий день після Христового Воскресіння, щорічно у четвер. У народі закріпилися різні назви: Ушестя, Знесіння.

Ведучий 1. За біблійною розповіддю на 40-й день після свого Воскресіння Христос, декілька разів з'явившись своїм учням, вознісся на небо і зайняв там місце поблизу свого Отця. Саме на честь цієї події православною церквою установлене свято Вознесіння Христового. У храмах у цей день виносять і ховають плащаницю, тому після Вознесіння уже не можна вітатися словами:

«Христос Воскрес!»

Ведучий 2. На Вознесіння селяни обходили свої посіви, бо жито вже починало викидати колос.

Ведучий 1. Ушестя було останньою межею посіву зернових та городини, бо з цією роботою необхідно було впоратися до Зелених свят, незабаром – Трійця.

Ведучий 2. Вважалося, якщо на Вознесіння гарна погода – на гарний врожай, а коли слякотлива – на недорід.

Ведучий 1. Молодь у цей день організовувала різноманітні забави.

Ведучий 2. Ми також позабавляємося – проведемо гру-танок «Кривий танець»

Ведучий 1. “Кривий танець” - це символ пробудження життєвої енергії, цим танком дівчата вітали Весну і запрошували її швидше вступати в свої права.

«Кривий танець».

Побравшись за руки, дівчата довгою черідкою бігають поміж трьома вербовими кілочками, застромленими в землю, приєднуючи по дорозі до себе все нових дівчат і співають:

Ми кривого танцю йдемо,

Кінця йому не знайдемо,

То в гору, то в долину,

То в ружу, то в калину...

...А ми кривому танцю

Не виведемо кінця,

Його треба вести,

Як віночок плести...

Виспівуючи ці слова, дівчата плетуться в танці одна поміж одною. Потім, знову побравшись за руки, йдуть хороводом і співають:

Дівки-чарівниці терем будували,

Терем будували, вікон не виймали,

Щоб не вилетів сивий соколонько

Та щоб не виніс дівочої краси,

Дівочої краси, весняної роси...

Наприкінці хороводу дівчата ніби розмовляють з весною:

Вже ж весна воскресла, —

Що ж ти нам принесла?

Весна відповідає:

— Принесла вам росу,

Дівочую красу!

Ведучий 2. Розповівши про звичаї і традиції кожного з весняних свят, ми можемо дійти висновку, що народ

є умілим вихователем, який ставить собі завдання виховати наступного покоління розумними, сміливими, добрими, фізично і психічно здоровими, працелюбними та красивими.

Ведучий 1. Народ прагне виховати повагу до старших і до померлих, навчити цінувати їх пам'ять. Дорожчими і близькими для нас мають стати весняні свята-жива історія нашого народу.

Ведучий 2. Неймовірно, та ніхто в світі, окрім слов'ян, не зберіг до наших днів настільки різноманітні весняні хороводи, і жоден зі слов'янських народів не розвинув їх так, як це зробили українці. Десятки авторських та народних веснянок, запальні танці, гуляння і забави – в Україні зустріч весни завжди проходить весело та незабутньо.

Ведучий 1. Ми будемо дуже задоволені, якщо ви також будете все своє життя зберігати, шанувати всі звичаї, обряди нашого українського народу.